

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

(SKÅNE, HALLAND, BLEKINGE OCH BORNHOLM)

UTGIFVEN AF

MARTIN WEIBULL OCH LAURITZ WEIBULL.

BAND 1.

HÄFTE 2.

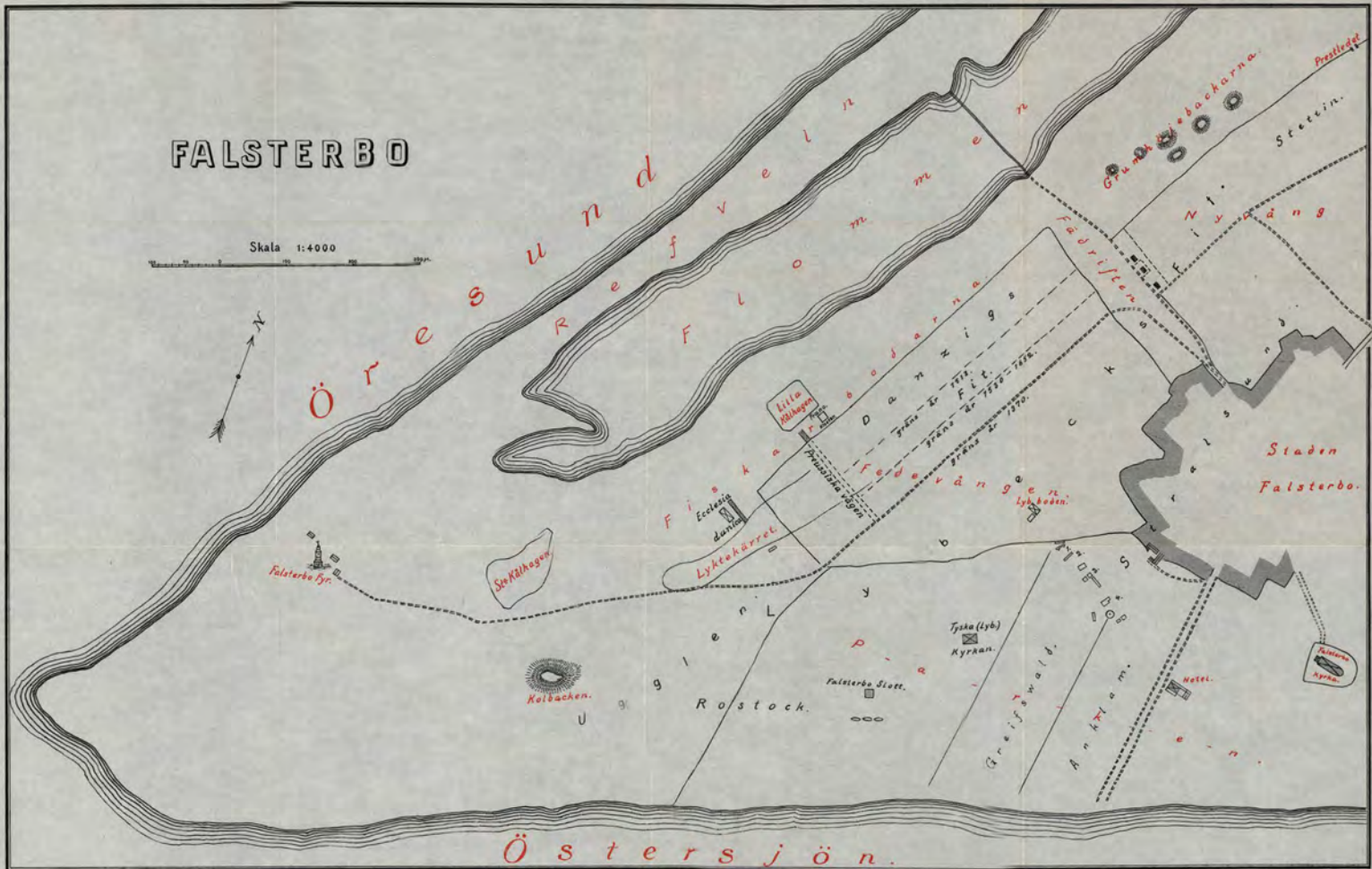

LUND 1901

E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI

FALSTERBO

Skala 1:4000

Undersökningar vid Falsterbo.

År 1898 bildades i Malmö ett bolag för anläggning af en jernväg från Hvellinge station på Malmö-Trelleborgsbanan till Skanör och Falsterbo. I sammanhang med jernvägen skulle bolaget äfven anlägga en större badinrättning vid Falsterbo. För denna senare anläggning uppläts åt bolaget ett de bägge städerna gemensamt tillhörigt område sydvest om Falsterbo. Här skulle enligt planen ett större badhotell samt flera villor uppföras; i omedelbar närhet skulle äfven jernvägsstationen förläggas. På den tid Falsterbo var en samlingsplats för köpmän och fiskare från stora delar af norra Europa var detta område ett viktigt centrum för rörelsen. Här låg det kungliga slottet, här hade Lybeck, den stad, som ifrigast deltog i handeln på Falsterbo, en del af sin marknadsplats, här låg också Lybeckarnes kyrka, som på visst sätt var gemensam för alla tyskar. På grund häraf ansåg riksantikvariern det nödvändigt, att vissa arkeologiska undersökningar först företogs, innan de beslutade anläggningarna påbörjades, och på hans begäran gjordes detta till vilkor för koncessionens beviljande. På anmodan såväl af riksantikvariern som jernvägsbolaget åtog jag mig uppdraget att utföra undersökningarna.

Vid ett besök i Stockholm några veckor innan undersökningarna togo sin början träffade jag mundtlig öfverenskommelse med riksantikvariern, att jag hufvudsakligen skulle rikta min uppmärksamhet på lösningen af tre uppgifter:

1:o uppsöka platsen der Lybecks kyrka legat samt blotta möjligen ännu befintliga lemningar¹⁾;

2:o närmare undersöka och planlägga det kanalsystem, som enligt en till Antiquitetsakademien inlemnad kartskiss en gång skulle hafva genomskurit fältet sydvest och vester om Falsterbo;

3:o undersöka de forntida terrängförhållandena vid Falsterbo samt söka bestämma gränserna för de främmande städernas områden (fit).

Undersökningarna hafva helt och hållet bekostats af jernvägsbolaget Hvellinge—Falsterbo, hvars styrelse, rådman W. Skytte och trafikchefen G. v. Essen i Malmö, på det mest förekommande sätt tillmötesgått alla af mig framställda önskingar.

År 1899 började undersökningarna den 2 Augusti och pågingo under något mer än tre veckor. Under större delen af denna tid ställde jernvägsbolaget en betydande arbetsstyrka till mitt förfogade. Under år 1900 uppehöll jag mig i Falsterbo från den 12 Juli till den 1 Augusti, sysselsatt med smärre, kompletterade undersökningar, för hvilkas utförande endast få arbetare voro behöfliga.

Den 12 Augusti 1899 besökte riksantikvarien Falsterbo, för att besigtiga de då pågående gräfningarna.

Professor Dietrich Schäfer vid universitetet i Heidelberg, som inlagt så stora förtjenster om Skanörs och Falsterbo historia, uppehöll sig i Falsterbo under större delen af den tid, som undersökningarna pågingo år 1899. Med anledning af detta sitt uppehåll i Falsterbo har han sedan utgifvit en afhandling: »Die Ausgrabungen bei Falsterbo», tryckt i Hansische Geschichtsbücher XXVII, s. 65—92. Schäfers utmärkta skildring af handeln och sillfisket vid Skanör och Falsterbo i »Einleitung» till »Das Buch des lübeckischen Vogtes auf Schonen»²⁾ har utgjort den literära grundvalen för mina undersökningar. Endast undantagsvis har

¹⁾ Lemningarna af Falsterbo slott hafva tidigare blifvit blottade på Vitterhets Historie och Antiquitets-Akademiens bekostnad.

²⁾ Utgör band IV af »Hansische Geschichtsquellen, herausgegeben vom Verein für Hansische Geschichte», Halle 1887. Inledningen (sidorna I—CLIII) citeras i det följande: »Schäfer, Einleitung».

jag sjelf gått tillbaka till urkunderna, närmast för erhållande af data, hvilka icke alltid äro fullständigt angifna af Schäfer.

Äfven D:r Hj. Stolpe uppehöll sig någon tid i Falsterbo, medan undersökningarna pågingo 1899. Han hade vänligheten fortsätta en undersökning, som jag påbörjat, men måste lemna ofullbordad, då andra plikter kallade mig tillbaka till Lund.

När undersökningarne togo sin början, ställde jernvägsbolaget till mitt förfogande en karta, som med anledning af den tillämnade jernvägsanläggningen blifvit upprättad i skalan 1 : 2000 öfver Falsterbo och dess omgifningar i söder och sydvest. På denna karta inlade ingenjören Göransson i jernvägsbolagets tjänst »den tyska kyrkan» samt andra punkter, der gräfningar blifvit utförda år 1899. På Professor Schäfers anmodan utfördes på jernvägens byrå en kopia af denna karta i skalan 1: 4000. Denna kopia har Prof. Schäfer låtit trycka för sin afhandling, »Die Ausgrabungen bei Falsterbo», sedan han derpå inlagt namn och gränser i öfverensstämmelse med sina nuvarande åsigter om förhållandena vid det gamla Falsterbo. Af denna kopia har äfven jag begagnat mig vid utarbetandet af denna redogörelse samt deri infört några nya gränser och punkter, som omtalas i det följande. De med rödt betecknade namnen höra till det moderna Falsterbo.

Vid den följande redogörelsen företager jag frågorna till behandling i den ordning, som jag funnit lämpligast för framställningen, och icke i den ordning, som undersökningarna på fältet företogos.

I.

På marknadsplatserna vid Skanör och Falsterbo hade hvarje stad sitt, af statsmyndigheten den tilldelade område, på hvilket köpmännen från den staden reste sina bodar och utöfvade sin verksamhet. Professor Schäfer har i »Einleitung» kap. VI, s. XCVIII ff. sökt med tillhjälp af urkunderna bestämma belägenheten af de olika städernas områden eller, såsom de med ett

ursprungligen danskt ord kallas, *fit*¹⁾. Utan tvifvel är Schäfers placering på det hela taget så riktig som det på grundvalen af de skriftliga källorna är möjligt åstadkomma den. Genom en noggrannare kännedom om sjelfva lokaliteten samt med tillhjälp af ännu genom traditionen bevarade namn är det dock möjligt att i en viktig punkt korrigera den karta öfver fiten vid Falsterbo, som Professor Schäfer bifogat »Das Buch des lüb. Vogts auf Schonen.»

Endast två fit äro till sin utsträckning närmare betecknade i urkunderna, de som tillhörde Lybeck och staden Danzig (eller rättare de preussiska städerna). Dessas områden gränsade intill hvarandra och med anledning af tvist om gränsen blef Lybecks fit upprepade gånger uppmätt och dess läge i förhållande till Danzigs fit angifvet. Utsträckningen af detta senare känner man genom förläningsurkunderna. Oaktadt rikedom på mått och uppgifter i urkunderna hafva likväl vanskligheter yppat sig, när man försökt bestämma dessa fits belägenhet på kartan. Vanskligheterna hafva sin grund deri, att man haft svårt identifiera de utgångspunkter, som de gamle begagnat vid sina mätningar. Vi skola söka här en gång för alla undanröjda svårigheterna beträffande Danzigs fit. Först måste vi likväl yttra något om terrängförhållandena vid Falsterbo.

Omgifningarna omkring Falsterbo hafva i historisk tid undergått betydliga förändringar. Dessa förändringar bero icke på någon höjning eller sänkning af sjelfva jordytan; det är af geologerna uppvisadt, att sydranden af Skåne i historisk tid icke varit underkastad någon nämnvärd höjning eller sänkning. Förändringarna omkring Falsterbo hafva uteslutande sin grund i hafvets och vindens verksamhet.

På södra kusten har hafvet uppkastat stora massor af fin sand, som förts omkring af vinden och täckt ett stort område.

---

¹⁾ Ordet fit är ännu bevaradt vid Falsterbo i namnet *Fedevärvaen*, det odlade fältet sydvest om staden. Forndanska *fit* blir ljudlagsenligt nydanska (och skånska) *fed*.

Värst har flygsanden härjat omkring Falsterbo kyrka, der den lagt sig i drifvor af ända till 10 meters mäktighet. Vesterut har flygsandsdriften sträckt sig så långt som till och med den sänkning, som bär namnet Lyktekärret (se nedan). I norr utgöres gränsen för flygsandens härjningar af den tångvall, som bildar södra gränsen för Fedevången. Flygsandens härjningar togo sin början i 17:de århundradet, men hafva varit isynnerhet svåra i midten af 1800-talet. Nu är faran öfverstånden, i det man genom plantering af lämpliga vexter bundit sanden. Sedan man tillika inhägnat området och utestängt boskap, har på en stor del af det gamla flygsandsfältet uppstått en ganska rik vegetation. Det inhägnade området kallas Parken (se kartan).

Äfven i vester har hafvet varit verksamt till kustens förändring. Utanför Skanör ligger ön Hobacken, som omtalas redan i gamla medeltidsurkunder¹⁾. Längre söderut ligger framför landet den långsträckt »Refveln», som skiljes från fastlandet genom »Flommen», men genom sin södra ända sammanhänger med fastlandet. På den af Schäfer reproducerade kartan af 1853 (Buch des lüb. Vogts auf Schonen, Karte I) når Refveln icke fullt upp till Hobackens sydända. Den slutar nära det smala sund, »Slussan», som utgör inloppet till Bakdjupet, d. v. s.

¹⁾ *Hobacken* är den nuvarande formen af namnet. Äldsta formen är *Hop*, som förekommer i en nedertysk urkund från år 1352 (Hans. Rec. I, 1. 175), och denna form har ordet bevarat i nedertyskan (Vogtsbuch § 484 under år 1505). På danska blef *Hop* ljudlagsenligt *Hob* efter midten af 1300-talet. Det förekommer i det af Schäfer såsom bilaga till »Buch des lüb. Vogts» tryckta tullregistret i formerna *Hoben* (bestämd form), *Höob*, *Hööv* (se §§ 38, 44, 39, 40 b). Formen med *w* är skånsk. På kartor från 17:de och 18:de årh. benämnes ön *Hof* och *Hofven*. Ordet är städse mask., men det oaktadt anser jag det vara samma ord som norsk-isländska *Hóp*, neutr. Detta betyder enligt Fritzner, Ordbog over det gamle Norske Sprog, *liden indesluttet Bugt af Soen*. Namnet har utan tvifvel ursprungligen varit tillagdt vattnet mellan ön och fastlandet, det nuvarande Bakdjupet, men har sedan öfverflyttats på ön. Analogi härtill har man på Island: *Vestrhóp* och *Austrhóp* äro distrikt i Húnavatns sýsla på Nordlandet, hvilka benämnts efter ett vatten *Hóp* (Kålund, Bidrag til en hist.-topogr. Beskrivelse af Island II, s. 13). En ännu mera slående analogi finner man i Eiríks saga hins rauða, Storms upplaga, s. 37. Vi komma att närmare yttra oss om detta ortmann på annat ställe.

vattnet mellan fastlandet och Hobacken ¹⁾. Gamla personer i Falsterbo hafva försäkrat mig, att ännu på 1840 talet djupet i »Slussan» var så stort, att fartyg, som lågo sex fot djupt, kunde inlöpa der. Nu äro förhållandena mycket förändrade. Af storm och vågor har sand uppkastats och Refveln ökats, så att den nu sträcker sig 900 steg i norr förbi »Slussan» utanför Hobacken, från hvilken den skiljes genom ett smalt sund, som vid dagligt vatten är föga mer än en fot djupt; större är nu icke heller djupet i Slussan. Äfven djupet i Flommen är ringa; vid lågt vatten kan man torrskodd gå öfver till Refveln på flera ställen.

Då Refveln på så kort tid undergått så stor förändring, kan man göra sig den frågan, om den icke helt och hållet är en nyare bildning, som tillkommit efter den hanseatiska tiden, då *den ingenstädes omnämnes i urkunder*, som röra Falsterbo under den nämnda perioden.

Professor Schäfer har »Einleitung» sid. CXII ff (jfr. hans Karte II) antagit att Refveln fans under medeltiden. Han låter Danzigs fit upptaga stranden öster om Flommen och till Refveln förlägger han de danska fiskarens bodar. De s. k. »Grumbodarna», der »grumkarlarna» beredde biprodukter af sillaffallet och hvilka enligt en urkund (Schäfer, Einleitung s. LIX) skulle ligga minst 160 fot från Danzigs fit, förlägger Schäfer till norra ändan af Refveln ²⁾.

När Professor Schäfer kom till dessa resultat, kan det förklaras endast deraf, att han som utländing icke kunnat tillräckligt tillgodogöra sig de upplysningar, som kunna inhämtas på sjelfva orten, eller icke vid sitt besök i Falsterbo och Skanör sammanträffat med tillräckligt ortkunniga personer. Alla äldre innevånare i Falsterbo känna mycket väl »Grumhöjebackene», som ligga öster om Flommen och tydligen äro den plats, der Grumbodarna varit uppställda. »Grumhöjebackarna» äro låga kullar, som småningom uppstått i följd af den handtering, som drefs på platsen ³⁾.

¹⁾ Med denna karta öfverensstämmer topografiska kårens karta.

²⁾ Om Schäfers nuvarande åsigt i denna fråga se längre ned.

³⁾ Dessa kullar träffas nära Flommens strand omkring 70 meter norr om den punkt, der den breda gata, kallad Fädriften, som går mellan Fede-

Det är genom traditionen äfven väl bekant, att de mycket tydliga spår af boplatser, som finnas öster om Flommen på en långsträckt höjdrygg, som löper längs Fedevångens vestra gårde och längre söderut, härröra från fiskarenas under den tid sillfisket pågick (juli—oktober) begagnade bodar och kojor. Verkställda undersökningar, som vi skola närmare omtala här nedan, hafva till fullo ådagalagt traditionens öfverensstämmelse med verkligheten ¹⁾.

Deremot kunna inga lemningar af bebyggelse upptäckas på Refvelns yta. Detta kunde visserligen bero derpå, att Refveln vid stark vestlig storm öfversköljes af böljorna. Men verkställda undersökningar visade att Refveln icke heller under ytan gömmer något kulturlager. Talrika borrhål togos vid Refvelns nedre ända, vid dess midt och längre i norr, men man fann endast den hvita rena sanden samt någon gång en smal, svart rand, uppkommen genom förmultnad tång.

För en jämförelses skull anställde jag äfven gräfningar i södra delen af Hobacken. Två skärningar togos, en 700 steg norr om »Slussan» och en 750 steg längre i norr. Höjden öfver hafvet på dessa punkter kan jag icke angifva exakt, men har beräknat att den var på det förra stället något öfver 1,5 meter, på det senare något öfver 2 meter. På det förra stället visade

vången och åkerfälten i norr, mynnar ut mot stranden. När man gräfver i dessa kullar, träffar man på en massa, som liknar fint mjöl, af kaffebrun färg. Det är affall från beredningen af biprodukter vid sillsaltningen.

¹⁾ Linné har vid sitt besök i Falsterbo (1749) sett dessa fornlemningar och genom innevånarna lärt känna deras ursprung; hans beskrifning är ganska träffande, då han i Skånska resan s. 230 yttrar: »Rudera efter Lybeckska bodarna synas norr om slottet såsom små upphöjda åkerfält, der Lybeckarne fordom skolat haft sina fiskeläger.» — Äfven Gillberg känner dessa fornlemningar och deras ursprung; det heter i »Beskrifning öfver Malmö Hus Län (1765), sid. 20: »Falsterbo . . . har söderut Rudera af ett Slätt, så ock vid Stranden lämningar af Lybeckarnas Fiskebodar, hvilka till Sillsaltningen fordom varit brukade.» — Schäfer har »Einleitung», kap. IV, visat att fisket förnämligast bedrefs af danska fiskare, medan nedsaltningen och exporten verkställdes af tyskar. Lybeck var emellertid icke blott det samhälle, hvars medborgare i störst antal besökte Falsterbo, utan äfven den stad, som längst upprätthöll förbindelsen. Det är därför som synliga minnen från sillfiskets tid i allmänhet tilläggas Lybeckarna.

skärningen hafssand med talrika mörka ränder, troligen af tång eller möjligen af förmultnad vegetation, som funnits på platsen. På en meters djup träffades två skenben af nötkreatur, på ett djup af 1,70 meter alfven, bestående af brun sand. — På det senare stället var det öfversta lagret grått intill ett djup af $\frac{1}{4}$ meter, antagligen färgadt genom multnade gräsrötter. Längre ned var sanden öfverhufvud vit, men genomskuren af mörka ränder liksom på det förra stället. På ett djup af 1,30 meter hittades ett stort stycke helt och hållet till rost förvandladt jern, som vid beröring föll sönder. I nivå med jernet fans en rand af stridare sand, men intet, som antydde ett kulturlager. Skärningen togs omkring 500 steg söder om vägen, som nu leder ut till Skanörs hamn (grundlagd på 1870-talet), och på denna del af Hobacken (söder om vägen) ser man inga spår af gamla bostäder. Norr om vägen träffar man deremot de bekanta »sandhålorna» (se längre ned III), som utan tvifvel härröra från fiskarenas bostäder.

De ofvan omtalade djurbenen voro starkt förmultnade; jernet, som hittades, var, såsom nämndes, i upplösningstillstånd. Dessa föremål måste därför länge hafva legat i jorden och sannolikt hafva de kommit dit på den tid, då trafiken här var lifligast, d. v. s. under den hanseatiska tiden. Denna del af Hobacken har då varit låg och föga höjt sig öfver hafvet. Genom uppkastad sand har den sedermera vuxit i höjden en meter eller mera.

Det är troligt att äfven längre söderut naturkrafterna samtidigt varit verksamma till landets förändring, och då vi vid undersökningarna i Refveln icke träffade något kulturlager eller något, som antydde Refvelns tillvaro i äldre tid, är det antagligt, att denne är i sin helhet en nybildning, uppkommen genom af hafvet uppkastad sand.

Till ett sådant resultat komma vi äfven på annat sätt. Danzigs fit låg emellan Lybecks och vestra stranden. Striden mellan dessa städer föranleddes deraf, att den förra stadens ombud påstodo att Lybeckarna inkräktat på dess fit, som derigenom lidit minskning till bredden. Lybeckarna åter påstodo, att minskningen uppstått på andra hållet, i vester, och berodde derpå,

att under svåra stormar stranden blifvit bortsköljd; äfven skulle stranden hafva minskats derigenom att fiskarena derifrån bortfört sand som ballast ¹⁾. Det är ej troligt att dylika påståenden kunnat framkomma, ifall Refveln funnits. Ty äfven om vågorna vid stark storm kunna slå öfver denna, förlora de dock genom den sin kraft och kunna icke utöfva någon inverkan på stranden öster om Flommen. Att påstå det fiskarena hemtat ballast i närheten af Danzigs fit, vore, ifall Refveln funnits, i högsta grad orimligt. De skulle då hafva gått öfver Refveln och Flommen, för att på dennes östra strand hemta en vara, som allra bäst kunnat tagas på Refveln.

Det är emellertid möjligt att Refveln funnits under Medeltiden som undervattensrefvel, och den har icke så synnerligen långt efter medeltidens slut höjt sig öfver vattnet ²⁾. Ty på en karta öfver Skanör och Falsterbo, som blifvit upprättad 1661 och förvaras i landtmäterikontoret i Malmö, är Refveln antydd. Kartan är dock mycket dålig och återgifver landets form så illa, att man ingenting kan afgöra om Refvelns utsträckning i norr på den tiden. Hobacken saknas på denna karta.

Det är emellertid icke blott Refveln, som får betraktas som nytt land. Hela den sydvestra udden, der Falsterbo fyr nu står, har utan tvifvel tillkommit derigenom, att sand uppkastats af hafvet efter den tid, då sillfisket och handeln florerade. Vid gräfningar och borrhningar har jag här funnit samma förhållanden som på Refveln och inga spår af kulturlager. Den gamla stranden har gått helt nära vester om den gamla fyrplatsen, Kolbacken, i hvarje fall innanför det inhägnade område, som kallas »Stora Kålhagen» ³⁾. Äfven södra randen af landet har till-

¹⁾ Schäfer, Einleitung, s. CIII, efter en urkund från Kristian den andres tid.

²⁾ Vid södra kusten fins nu en undervattensrefvel, som kanske snart nog som en ö kan blifva synlig öfver vattenytan.

³⁾ På kartor från åren 1765 och 1780, som upprättats för att visa flygsandens utbredning och som förvaras i Malmö landtmäterikontor, äro både Refveln och den närmaste med Refveln sammanhängande delen af landet betecknade såsom betäckta med flygsand. Detta är nu visserligen oriktigt, ty den sand, som kastas upp från vesterhafvet, har ett gröfre gry och sättes icke så lätt i rörelse af vinden. Men man finner deraf, att dessa områden

vuxit sedan forntiden, enligt af D:r Stolpe verkställda borrhningar ¹⁾).

I detta sammanhang vilja vi upptaga till behandling äfven en annan fråga rörande de gamla terrängförhållandena vid Falsterbo. I urkunder från åren 1352 och 1354 omtalas en ort »Holm» och »Munkaholm» vid Falsterbo ²⁾. Af det sammanhang, i hvilket namnet förekommer i urkunden från 1352, finner man att denna *Holme* eller *Munkholme* måste sökas på vestkusten (Schäfer, Einleitung s. XI). Schäfer har ansett denna vara identisk med Refveln. Af det föregående finna vi, att detta ej är möjligt, utan med detta namn kan icke hafva betecknats något annat än den höjdsträckning, på hvilken de danska fiskarena hade sina bodar. Denna höjdsträckning har i forntiden varit en ö eller halfö. Att så varit förhållandet finna vi bestyrkt genom ett gammalt dokument. I ett förslag till privilegier för staden Lybeck af 1352 uppdrogos de gränser, som staden önskade erhålla för sin marknadsplats vid Falsterbo. Till sist införes i förslaget denna bestämmelse: *quod aqua ab ecclesia danica usque ad bodas Grumboden vocatas defluens jus Lubicense et Danicum separat seu distinguit* ³⁾.

Här kan icke vara fråga om en dansk kyrka, som legat der den nuvarande sockenkyrkan i Falsterbo träffas, utan med *ecclesia danica* menas i detta dokument en dansk kyrka eller ett danskt kapell, som Schäfer förlagt till en punkt vesterut från Falsterbo slott. Här har man funnit spår af ett kapell, liggande nära södra ändan af samma längsträckta och smala ås, på hvilken de danska fiskarena hade sitt läger (se kartan). Då södra ändan af Lybecks fit låg närmast österut härifrån, måste »ett vatten, som skiljer danskt och lybeckskt rättsområde», vara ett vatten, som i öster begränsat den nyssnämnda åsen. Tillvaron

för landtmätarna tett sig på samma sätt som de med flygsand betäckta, vegetationslösa områdena.

¹⁾ Om den af oss s. k. Kanalkartan och den genom denna karta uttalade uppfattningen af de gamla kustförhållandena vid Falsterbo se längrened, afdelningen II.

²⁾ Hanserecesse I, 1, 175; Lüb. Urkb. III, 214, 215, 217.

³⁾ Schäfer, Einleitung, s. CXII.

af ett forntida vattendrag i denna terräng kan också påvisas. Öster om platsen, der *ecclesia danica* legat, träffas en ungefär 33 meter bred sänka, som är utmärkt genom en särdeles saftig gräsväxt. Ehuru denna sänka nu icke liknar ett kärr, bär den likväl namnet »Lyktekärret», hvilket hänvisar till ett forntida vattendrag ¹⁾. Denna sänka är äfven mycket tydlig i södra delen af Fedevången, ehuru den der breder ut sig. Längre i norr är den vestra begränsningen fullt märkbar 30—40 meter innanför vallen, ända upp till norra ändan af Fedevången. Däremot är en östlig begränsning icke längre märkbar ett par hundra meter norr om Fedevångens södra gräns.

För att närmare undersöka beskaffenheten af det vattendrag, som här en gång måste hafva funnits, lät jag upptaga gropar och borrhål i sänkans midt inom Fedevången, dels nära södra gränsen dels omkring 100 meter längre i norr ²⁾. Följande förhållanden kommo härvid i dagen. Öfverst fans ett torrt lager af sandmylla, men redan på ett djup af 20 å 30 cm var jordmånen mörk, genomdränkt af vatten och illaluktande. I detta lager träffades åtskilliga kulturföremål: tegelbitar, krukskärfvor och bitar af bearbetadt trä; äfven ett förrostadt jernstycke samt djurben kommo i dagen. Detta kulturlager hvilade på ett omkring 20 cm tjockt lager af sandblandad torfjord, efter hvilken alfven, bestående af ren sand, kom. Det djup, på hvilket alfven träffades, vexlade mellan 1,20 och 1,60 meter. Vatten började vanligen fylla det upptagna hålet, när det nått ett djup af en meter. Tvenne prof togos från det understa lagret (torflagret) och hafva blifvit undersökta af Professor B. Jönsson. Det ena togs ungefär 100 meter norrut från Fedevångens södra gränsvall, det andra från Lyktekärret, 10 meter söder om samma gränsvall. Om undersökningens resultat har Professor Jönsson meddelat.

»Profvet från Fedevången innehöll hvit kiselsand samt brun.

¹⁾ Förra delen af namnet »Lyktekärret» härleder sig tydligen från »Lyktan», namnet på den gamla fyren, som fans på Kolbacken. Linnés Skånska resa s. 230.

²⁾ Sänkans hade på det sistnämnda stället en bredd af 70 steg (omkr. 50 meter).

jord. I den senare träffades frön af *Scirpus lacustris*, *Schoberia maritima*, *Blitum*- och *Chenipodium*arter, *Rumex maritima*. Dessutom funnos *sötvattensalger* samt mossor. Floran härrör från en fuktig eller vattentäckt lokal med *sött vatten*. Det andra profvet (från Lyktekärret) innehöll frön och rester af samma arter och vextslag som det förra samt dessutom *Potamogeton* och en *crucifer* (ant. *Thesdalia* eller *Lepidium*). Den senare lokalen har möjligen varit mera fuktig eller vattenrik, men differensen är icke stor och beror kanske endast derpå, att lokalen varit en annan.»

Detta utlåtande talar tillräckligt tydligt och behöfver icke af oss ytterligare kommenteras. Att i det ena profvet förekommo frön äfven af en vext, som icke är vattenvext (*Thesdalia* eller *Lepidium*), har ingenting att betyda, då de kunna blifvit ditförda af vinden från en närbelägen, torrare lokal.

Då i privilegieutkastet af 1352 det i fråga varande vattnet säges sträcka sig ända upp till »Grumbodarna», lät jag upptaga en grop äfven längre upp i Fedevången, rakt norrut från de förut nämnda borrhålen. Denna grop upptogs 100 meter från norra gränsvallen samt på ungefär samma afstånd från den vestra. Någon afvägning af jordytan kunde jag vid tillfället icke åstadkomma. Men ytan låg betydligt lägre än den höjdsträckning, på hvilken vestra vallen är uppförd. Åt andra hållet, österut mot Falsterbo, kunde ingen höjning i marken förmärkas (jfr ofvan). I gropen kom redan på en meters djup vatten samt äfven bestående af strid grus. I det öfversta torra lagret af sandmylla hittades enstaka kolbitar, intill ett djup af 40 cm. Emellan detta lager och älfven bestod jordmånen af mörkgrå, fuktig sand, genomdragen af svarta ränder. Häri hittades endast ett par djurbensskärfvor, som lågo helt nära älfven. Lagret gjorde intrycket af att vara bildadt i vatten, men härom vågar jag ej yttra mig bestämdt. I alla händelser kan lokalen betecknas som vattensjuk¹⁾. Troligen kan det vattendrag, som här en gång gått fram, riktigast betecknas som ett af säf och andra

¹⁾ Vid gräfnig på den högre belägna delen af vången närmare gränsvallen träffades helt andra förhållanden. Ett kulturlager, bestående af sand, aska och kolstybb sträckte sig meterdjupt. Ingen fuktighet fans i detta lager; och äfven under kulturlagret fans hvit *torr* sand.

vattenvegeter uppfyllt träska med enstaka, djupare ställen med öppet vatten. Liknande träskbildningar träffas ännu på flera ställen i markerna omkring Falsterbo.

Närmast för att söka efter en »kajsättning», som är upptagen på den här nedan omtalade »kanalkartan» och förlagd till en punkt öster om *ecclesia danica*, lät jag år 1899 upptaga en graf vid östra kanten af Lyktekärret. Någon kajsättning fann jag icke ¹⁾, men deremot andra egendomliga förhållanden. Strax under flygsanden, som här täckte marken, träffades pålar och kantställda plankor. Jag hann icke fullfölja undersökningen så långt, att jag kunde tyda denna anläggning. Men D:r Stolpe fortsatte undersökningen efter min afresa och har därför lemnat en kort redogörelse. De kantställda plankorna utgjorde kantskoningen till ett afloppsdike och pålarne tjänade till att hålla fast plankorna. Stundom voro plankorna ersatta af i marken nedstuckna stafvar af silltunnor. Från hufvuddiket utgingo sidogrenar. Bredden var omkring tre fot. Flere tunnor träffades nedsatta i jorden i närheten af diket. D:r Stolpe hade, tyvärr, icke tillfälle fortsätta undersökningen till diket utgångspunkt. En större bod har funnits i närheten och diket har utgjort en afloppskanal för smutsvatten och orenlighet, som ledts ut i Lyktekärret, hvilket troligen på den tid, som här är i fråga, varit djupt och vattenrikt (jfr Professor Jönssons yttranden om torfprofvet från Lyktekärret här ofvan) ²⁾. Den nordliga delen af vattendraget, inom den nuvarande Fedevången, var säkert redan vid slutet af medeltiden igengrodd och terrängen hade samma utseende som nu. Det bevisas deraf, att kol och krukskärfvorförekomma högt uppe i kulturlagret.

Det torde genom det föregående vara ådagalagd, att den nuvarande Refveln vid Falsterbo vestra kust icke existerade under

¹⁾ Se mera härom längre ned, afdelningen II.

²⁾ Professor Schäfer upptäckte efter min afresa 1899 ett liknande afloppsdike på en annan del af den gamla marknadsplatsen, nämligen i närheten af stadsporten och Falsterbo hotell. Die Ausgrabungen bei Falsterbo, s. 89; jfr s. 84.

medeltiden. Fiskarena, som lågo på vestra kusten, hade sina läger öster om den nuvarande Flommen. Den höjdsträckning, på hvilkens högsta del deras bodar och kojor voro uppställda, var åtminstone ännu på 1300-talet en ö eller halfö, kallad *Holmen* eller *Munkholmen*¹⁾, som i vester låg öppen för hafvet och i öster begränsades af ett nu försvunnet vattendrag eller kärr. I denna trakt hade staden Danzig sitt fit och vi skola nu försöka att säkrare och noggrannare än hittills skett bestämma gränserna för detta fit.

Förläning på ett fit vid Falsterbo erhöll staden Danzig år 1368 af konung Albrekt i Sverige, som då i förening med hansestäderna innehade Skåne. Det skulle ligga mellan Lybecks fit och de danska (fiskar)bodarna vid stranden och hafva i längd 66 ruden (1056 fot, 313 meter) samt i bredd 36 ruden (576 fot, 171 meter)²⁾ Förläningen blef stadfäst år 1370 af Valdemar Atterdag, som till och med visade sig ännu mera frikostig än Albrekt. Stadens fit ökades i längd med 544 fot (till 1600 fot), men bredden är i begge förläningsbrefven ungefär densamma: 580 fot år 1370 mot 576 år 1368 (Schäfer, Einleitung, s. CV f.)

För att fastställa gränsen i norr för Danzigs fit hafva vi en brukbar utgångspunkt i den bestämmelsen att grumkarlarna skulle hålla sig med sin handtering på ett afstånd af minst 160 fot (47 meter) från Danzigs fit (Schäfer, Einleitung s. LX). Platsen der grumkarlarna höllo till är känd. Grumhöjebäckarna (se ofvan sid. 54) träffas 130 meter rakt norrut från Fedevångens nordvestra hörn. Vi hafva således att söka norra gränsen för Danzigs fit något söder om Grumhöjebäckarna. Då forntida gränsmärken visa sig hafva haft betydelse för senare anordningar

¹⁾ Namnet *Holm* d. v. s. *Holmen* träffas i en på latin affattad urkund af 1352 (Hanserecesse I, s. 106). Namnet *Munkholmen* (*Munkaholm*) i tre urkunder från 1354 (Lüb. Urkdb. III, 214, 215, 217). Det senare namnet härrör tydligen från det preussiska franciskanermunkar tillhöriga kapell, som låg på danska fiskarens lägerplats och omtalas redan 1352. Schäfer, Einleitung s. CXLVI.

²⁾ I det följande hafva vi för bekvämlighets skull räknat fot lika med svensk fot, oaktadt stundom Danzigs eller andra samhällens mått användas i urkunderna. De fel, som härvid uppstå, äro så obetydliga, att de icke spela någon roll i här förekommande fall. •

på fälten vid Falsterbo, antager jag, att norra gränsen af Danzigs fit sammanfaller med nuvarande norra gränsen af Fedevången. — Enligt det här ofta citerade utkastet till privilegier för staden Lybeck af 1352 var bland andra önskingar, som staden framställde, äfven den, att den skulle få besittningsrätt till en ny väg upp till sitt fit, emedan den *redan befintliga vägen, som gick förbi franciskanernas kloster, icke alltid var brukbar för forslingen af varor*. Denna senare väg ledde alltså från vestra stranden upp till Lybeckarnas fit öfver åsen, på hvilken de danska fiskarena hade sitt läger. Jag tror, att vi ännu hafva en lemning af denna väg, bestående i en 8 meter djup grop, som ett stycke söder om den plats, som utpekas som platsen för franciskanernas kloster, genomskär åsen. När man från Fedevångens norra gräns mäter söderut 476 meter — längden af Danzigs fit — kommer man just till gropen söder om franciskanerklostret. Det kan därför icke vara något tvifvel underkastadt, att Danzigs fit sträckt sig i norr och söder mellan de två nämnda punkterna. Vid utläggning af fiten har man naturligtvis, om möjligt, begagnat sig af redan befintliga förhållanden, för att erhålla en lämplig gräns. Vid utstakningen af Danzigs fit har man efter min förmodan tagit vägen, som gick upp från stranden till Lybecks fit, till utgångspunkt och låtit den utgöra fitets södra gräns¹⁾.

¹⁾ Det ofvan åsyftade stället i privilegientkastet af 1352 lyder sålunda (Schäfer, Einleitung s. CXI): *approbamas quod platea seu via inter campum Lubicensem et Stetinensem pertransiens pertinet solummodo ad vestram vittam Lubicensem et iterum una alia via ante domum advocati vestri Lubicensis pertransiens ad Casas pannicidarum, nam alia via ante domum fratrum minorum transiens est aliquando luto tam profunda, quod cum bonis vestris non poteritis illa uti* — Jag tror att det fins en lemning äfven af *via ante domum advocati Lubicensis pertransiens*, nämligen en fördjupning, som lik en hålväg genomskär åsen strax norr om *ecclesia danica*. Schäfer förlägger på den karta, som åtföljer hans skrift »Die Ausgrabungen bei Falsterbo,» den lyb. fogdens hus i närheten af *ecclesia dan.*, ehuru på andra sidan Lyktekärret. Vägen har alltså gått tvärt öfver kärret. — Vägen söder om Franciskanernas kloster är troligen identisk med den väg, som under namn af »der Prutzen graven» omnämnes vid uppmätningen af Lybecks fit 1504 och som äfven nämnes i mätningssurkunden af 1513 med uttrycket »der weg by der Prusse vitte», Schäfer, Einleitung s. CV). Äfven Schäfer, som tidigare antog att denna väg gick från norr till söder längs Danzigs fit (Einleitung, s. CV, CVIII och CXII),

Lika säkert och noggrannt kunna vi bestämma det preussiska fitets gränser i öster och vester. Enligt urkunderna skulle fitet i vester gränsa till de danska fiskarens läger samt hafva en bredd af 171 eller 172 meter. Märkena efter fiskarbodarna träffas några få meter utanför Fedevångens vestra gärde. Om vi härifrån mäta 172 meter österut, komma vi till en väg, som genomskär Fedevången från norr till söder. Denna väg spelar en helt annan roll än att vara blott väg till böndernas åkrar. Den är tillika ännu en viktig gränsskilnad. Vid samtal med husegare i Falsterbo har jag erhållit följande underrättelser om Fedevångens historia. Detta fält tillhörde tidigare kronan, men har blifvit skänkt till stadens innevånare mot skyldighet att underhålla de allmänna vägarna. Hvarje gård i staden har erhållit sin andel eller rättare sina andelar. Hvarje gårdegare har nämligen erhållit en jordremsa, gående tvärsöfver från öster till vester, i *hvardera* af de två hälfter, i hvilka Fedevången delas genom vägen. En jordegares lotter ligga ingalunda midt framför hvarandra; den hvars lott öster om vägen ligger i norra ändan af vången, kan hafva sin andra lott i södra ändan. Jag tror icke, att det kan vara en tillfällighet, att vägen, som spelat en så viktig roll vid vångens utläggande i lotter, sammanfaller med gränsen för Danzigs fit. Utan tvifvel är vägen gammal och har funnits redan i medeltiden och blifvit anlagd som ett gränsskäl mellan Danzigs och Lybecks områden, då den förra staden fick bevillning på ett fit år 1370 (1368). Danzigs område har utbredt sig på begge sidor om det vatten, som omtalas i Lybecks förslag till privilegier af 1352 och som Lybeck önskade till gräns för sitt fit i vester. Lybeck har alltså icke kunnat genomdrifva sina anspråk, utan fått nöja sig med en östligare gräns.

Vi hafva en yngre berättelse om Danzigs besittning vid Falsterbo. Den är från år 1652 och angifver bredden af Danzigs fit till blott 410 fot, under det att detta fit enligt bevillningen

---

är nu af den meningen, att denna väg gått från stranden upp till Lybecks fit (Die Ausgrabungen bei Falsterbo s. 81). Såsom man finner genom en blick på kartan, synes vägen hafva gått rakt upp till tyska (Lybeckska) kyrkan.

af 1370 hade en bredd af 580 fot¹⁾. Dessa stridiga uppgifter låta dock lätt förklara sig genom kända historiska förhållanden. De preussiska städerna (Danzig) tyckas illa hafva tillvaratagit sina rättigheter i Falsterbo under 14:de och 15:de årh. Både Lybeckarna och andra gjorde inkräktningar på det särdeles väl belägna och värdefulla preussiska fitet. Lybeckarna satte sig faktiskt i besittning af den gräns i vester, som de kräft genom utkastet af 1352, men som de då ej kunde genomdrifva. När i början af 1500-talet Danzig med åberopande af förläningsurkunderna af 1368 och 1370 återfordrade det af Lybeckarna inkräktade området, åberopade dessa såsom grund för sin besittningsrätt häfden. Vederbörande statsmyndighet, d. v. s. den danske kungen, synes icke hafva funnit någondera partens anspråk fullt klara och afgjorde slutligen tvisten år 1530 genom en salomonisk dom: de stridande fingo dela det omtvistade området (Schäfer, Einleitung, s. CIV, not). 410 fot var alltså bredden af Danzigs fit efter år 1530. Genom att fördubbla skilnaden mellan 410 och 580 (170) erhålla vi måttet på det område, som Lybeckarna under tidernas lopp inkräktat från Danzig: 340 fot, mer än hälften af denna stads ursprungliga område. Detta hade tiden närmast före 1530 således varit inskränkt till en bredd af blott 240 fot (71 meter).

Vi hafva i det föregående i korthet redogjort för de åsigter, Professor Schäfer i »Einleitung» (år 1887) uttalat angående förhållandena under den hanseatiska tiden vid Falsterbo vestra kust. Dessa åsigter har Professor Schäfer nu i sin nya skrift »Die Ausgrabungen bei Falsterbo» (s. 86ff) modifierat med anledning af undersökningarna på Refveln år 1899 och anser det nu sannolikast att man bör prisgifva Refveln och förlägga de danska fiskarens läger till östra sidan af Flommen. I öfverensstämmelse härmed har Danzigs fit på den karta, som beledsagar skriften, erhållit de gränser i öster och vester, som, enligt hvad vi visat,

¹⁾ Schäfer, Einleitung, S. XLVI. Det i denna urkund uppgifna måttet för längden af Danzigs fit, 1650 fot (så bör man läsa enligt »Die Ausgrabungen bei Falsterbo» s. 87 not, icke 650, såsom i Einleitung a. st.) beror väl på felmätning (el. felskrifning?). Skilnaden mellan 1650 fot och 1600 fot är icke större än att felmätning kan föreligga (14—15 meter).

måste vara de riktiga ¹⁾. Professor Schäfer finner likväl svårigheter vidlåda den nya åsigten. En svårighet är »die Niederlassungen nach den urkundlich beglaubigten Massen auf dem verfügbar bleibenden Platze unterzubringen.» Vid uppmätning af Lybeckarnas fit 1504 och 1513 togs ett mått från en gränssten nordvest om slottets nordvestra hörn vesterut och fitet skulle här (enligt den lägsta uppgiften) hafva en bredd af 124 famnar eller omkring 212 meter. Härtill slöt sig det preussiska fitet, som enligt den lägsta uppgiften (från år 1652) hade en bredd i öster och vester af 410 fot eller 123 meter. Enligt Professor Schäfers beräkning skulle man få rum för en bredd af minst 335 meter mellan fiskarbodarna (= det preussiska fitets vestgräns) och gränsstenen vid slottet. Men det preussiska fitets bredd är här beräknad för högt: det hade i sjelfva verket år 1513, såsom vi nyss uträknat, endast en bredd af 240 fot eller omkring 71 meter. Om vi hålla oss till detta mått, försvinner svårigheten.

En annan svårighet finner Professor Schäfer deri, att man ej får rum för de danska fiskarens läger, som enligt S. i genomsnitt skulle hafva en bredd af 200 alnar eller 130 meter (Einleitung s. CXIII) ²⁾. Det är emellertid blott fiskarena från en

¹⁾ Schäfers gränser i norr och söder äro andra än de jag antagit. Han utgår nämligen från en punkt omkring 65 meter söder om Fedevångens nordvestra hörn. Här visade man honom ett stycke utanför gärdet fyra stenar »die so zusammengelegt waren, dass ein etwas 25 cm starker Pfahl zwischen ihnen eingesetzt werden könnte». Här skulle hafva varit det preussiska fitets nordvestra gränspåle. Det är väl sannolikt, att stenarna utgjort stöd för en gränspåle, men denne har utan tvifvel tillhört fiskarlägret och icke Danzigs fit. För Professor Schäfers nord- och sydgräns fins intet som helst stöd i nu bestående förhållanden.

²⁾ Professor Schäfer yttrar, Die Ausgrabungen bei Falsterbo s. 86: Westlich von der Danziger Grenze sollen noch die dänischen Fischerlager mit durchschnittlich 200 Ellen Platz finden, während die Kulturschicht, nach Söderbergs Bohrungen, doch ungefähr 45 Schritt westlich vom Felde Fiden endet.» Det är riktigt, att jag upptog några borrhål på stranden vester om fiskarbodarna, och att de som upptogos närmast stranden icke visade något kulturlager. Jag vill emellertid icke hafva tydt detta så som om jag ansåge att den yttre stranden här skulle vara nytt land. Mina undersökningar här drefvos icke i den omfattning, att jag kan våga ett sådant påstående. Jag finner det tvärtom numera sannolikt, att stranden innanför Flom-

ort, Århus, om hvilka man vet, att de fått sig ett så bredt område tilldeladt. Detta skulle mäta 110—114 alnar i norr och söder, 192—199 $\frac{1}{2}$ alnar i öster och vester (Schäfer, a. st.). Söder om Danzigs område fins likväl tillräckligt utrymme för ett läger af denna utsträckning. På Karte II i »Das Buch des Lüb. Vogts auf Schonen» har Professor Schäfer sjelf förlagt Århusfiskarena näst sydligast af de danska fiskarkolonierna, på en punkt å Refveln ungefär midt för *ecclesia danica*. Äfven denna svårighet bortfaller således och i sjelfva verket torde ingen fråga rörande det gamla Falsterbo vara så väl utredd som den om belägenheten af de preussiska städernas marknadsområde, tack vare urkundernas tydliga uppgifter och öfverensstämmelse med ännu bestående förhållanden.

Genom läget af Danzigs fit är äfven läget af Lybecks bestämmt. Det senare låg omedelbart öster om det förra, men hade ännu större utsträckning både i norr och söder. Det blef med anledning af processen med Danzig uppmätt både 1504 och 1513. Men oakadt talrika mått på gränserna meddelas, torde det vara omöjligt att exakt uppdraga dessa, enär de föremål, som togos till utgångspunkter för mätningarna, äro försvunna eller ligga dolda under flygsanden. Svårigheten ökas deraf, att mätningarna 1504 och 1513 icke gäfvos samma resultat. I hufvudsaken är dock läget bekant och rätt angifvet af Professor Schäfer på hans kartor.

Beträffande de främmande städernas besittningar vid Falsterbo vill jag ännu göra ett par anmärkningar. Gränserna för fiten utmärktes på fältet »palis sive crucibus», som förmodligen nedsattes hufvudsakligen i vinklarna. Ett fragment af ett dylikt gränsmärke är möjligen den bit af en påle, som vid sökandet efter den här nedan omtalade kanalen hittades omkring 170 meter sydvest om Falsterbo södra stadsport. Pålen har varit en rund

---

men icke undergått någon förändring sedan forntiden, utom allra längst i söder.

stock af fur. Det bevarade stycket har en tjocklek af 24 cm och är 35 cm långt. Det är tvärt afsågadt i den nedre ändan. Denna ända stod nere i alfven och så mycket har bevarats af stocken, som befunnit sig i ständigt våt jord. Öfre delen har ruttnat bort. Inga stenar funnos omkring den. Men kulturlagret har här en mäktighet af omkring en meter. Då pålen således varit med åtminstone en meter af sin längd nedgräfd i jorden, har den kunnat stå fast utan särskildt stöd. — Enligt Schäfer Einleitung s. CIX (jfr Die Ausgrabungen bei Falsterbo, s. 89) stötte Stralsunds, Greifswalds och Anklams fit tillsammans i denna trakt. Möjligen har pålen stått i föreningspunkten. Jag är mycket benägen att antaga detta. Ty, såsom nedan närmare omtalas, utgick från den punkt, der pålen hittades (på kartan utmärkt med en ring), i forntiden i nordvestlig eller rättare i vestnordvestlig riktning en dalgång, som utgjorde skilnaden mellan två bodrader. Det passar mycket bra att antaga, att denna dalgång utgjort gränsskilnaden mellan Stralsunds och Greifswalds fit. Man har vid gränsens utstakande, om möjligt, begagnat sig af naturliga gränsmärken. Om Greifswalds fit heter det, att det skulle ligga mellan tyska kyrkogården (i vester) och en obekant gränsvall (i öster), samt emellan Stralsunds fit och hafvet (Schäfer, Einleitung, s. CIX). Den tyska kyrkogårdens läge är numera bekant och ett område öster om denna kommer att ligga söder om dalgången. Om man antager, att fitets gränslinie gått parallelt med den nuvarande vägen, som leder från stadsporten ned till sjön — ett antagande, som är ganska rimligt, då denna väg utgör en fortsättning på hufvudgatan i Falsterbo — samt antager att stranden ökats med omkring 60 meter sedan forntiden, får man följande mått för Greifswalds fit: längd 300 meter, bredd 130 meter och ytinnehåll omkring 39000 kvadratmeter. Detta synes vara antagliga mått för ett fit, tillhörigt en stad, som icke var en af de mest betydande ¹⁾.

Vi hafva ofvan omtalat, att i Malmö landtmäterikontor en karta öfver Skanör och Falsterbo förvaras, som blifvit utförd år

¹⁾ Det prussiska fitet hade enligt bevillningen af år 1370 ett ytinnehåll af 81,700 kvadratmeter. Lybecks fit var mycket större.

1661 eller strax efter det Skåne öfvergått till Sverige. Kartan är, såsom redan nämnts, dålig och icke mycket upplysande för de frågor, som här sysselsätta oss. Af kartan får man dock den upplysningen, att då ännu tre främmande städer hade sina kompaniehus vid Falsterbo: nämligen Lybeck, Danzig och Stettin ¹⁾. Tyvärr får man alls intet besked om deras läge. Läget af Lybecks kompaniehus är emellertid numera säkert känt, ty det var på den tiden samma byggnad som tidigare varit Lybeckarnas kyrka (se afdelning IV). Danzigs kompaniehus har legat i södra ändan af Danzigs fit. Det skulle nämligen ligga i närheten af Lybeckska gränskorset på «Ugglen» ²⁾ (Schäfer, Einleitung, s. CV).

Stettin hade sitt område norrut. Uppgifter saknas både om längd och bredd. Men läget är bekant. Det slöt sig nämligen omedelbart till Lybecks fit. Efter anvisning af en gammal borgare i Falsterbo, förre sjökaptanen Petersson, fick jag se en plats i Falsterbo vång, der det fans omisskänneliga spår af en tegelstensbyggnad; talrika skärfvor af både mur- och taktegel samt murbruk och djurben lågo kringströdda i sanden på en liten af naturen danad kulle. Byggnaden synes hafva varit omkring 25 steg lång i öster och vester. Möjligen har Stettins kompaniehus legat här. Platsen träffas i Nyvång 690 steg från södra gårdet samt 248 steg från vestra gårdet, icke långt från prestledet ³⁾ (i ostsydostlig riktning från detta).

II.

När det på våren 1899 blef bestämdt, att undersökningar skulle företagas vid Falsterbo, företeddes från Antiquitetsakademien ett enda dokument rörande tidigare undersökningar på

¹⁾ Dessa omtalas äfven i den relation om Danzigs fit, som är tryckt hos Schäfer, Einleitung, s. XLVI f. (se ofvan sid. 64f.).

²⁾ Så kallades sydvästra området af halfön, innanför Kolbacken.

³⁾ En grind, på vångens vestra gårde, ut mot Flommen. Grinden kallas så, emedan i äldre tid, då den nuvarande landsvägen till Falsterbo icke fans, presten for genom grinden, när han färdades mellan kyrkorna i Skanör och Falsterbo.

platsen. Detta dokument bestod i en karta, som icke var signerad och som vi därför af anledning, som strax skall blifva begriplig, vilja kalla »kanalkartan». Denna karta är i liten skala och visar sig stå i ett intimt förhållande till Schäfers karta II i »Das Buch des lüb. Vogts auf Schonen». Men den innehåller äfven åtskilligt nytt. Refveln betecknas som en nybildning och en »gammal strandlinie» går långt innanför den nuvarande både i vester och söder. Det märkligaste med denna karta är dock, att den upptager ett helt system af kanaler, som genomskära fälten sydvest och vester om det nuvarande stadsområdet. En kanal skall enligt kartan hafva mynnat ut i hafvet i närheten af Kolbacken; den går först i nordöstlig riktning samt derefter med en böjning ett stycke öster om »Danska kapellet» rakt i norr uppåt den nuvarande Fedevången. Denna kanal kallas på kartan »Preussiska grafven». Från den punkt, der denna kanal böjer sig rakt i norr, utgår en annan kanal i sydostlig riktning ned till Östersjön (något sydvest om slottet). En tredje kanal skär den förstnämnda (»Preussiska grafven») samt går från haf till haf, från vestkusten till sydkusten. Kartans upphofsman har tydligen tänkt sig den breda grop, som fins ett stycke söder om Franciskanernas kapell, såsom ett spår af denna kanal. Från denna punkt utgår kanalen rakt i öster, böjer sig vid Fedevångens östra gräns mot sydost och söder samt utmynnar i Östersjön ett stycke vester om den väg, som nu går från Falsterbo stadspport till stranden. Enligt kartans skala skulle dessa kanaler haft en bredd af minst 30 meter, men härpå bör ingen vikt läggas, då det tydligen icke varit upphofsmannens mening att angifva kanalernas mått, utan endast deras hufvudsakliga riktning. — Kartan innehåller ännu åtskilliga märkliga saker, men vi behöfva icke här upptaga utrymmet med deras omtalande, då kartan blifvit utförligt beskrifven och äfven afbildad af Professor Schäfer i »Die Ausgrabungen bei Falsterbo» (s. 76ff)¹⁾.

¹⁾ Jag skall dock här nämna några ord om en på kartan utsatt linie, hvars betydelse Schäfer icke lyckats utreda. Denna linie, som på begge sidor är omgifven af punkter, börjar vid Fedevångens södra gräns, följer till en början vestra kanten af den »Preussiska grafven», går öfver denna och fortsätter söderut förbi den på kartan upptagna »gamla Strandlinien» till den

I urkunderna omtalas inga kanaler. Vi lära känna endast ett sätt för varornas in- och utskeppning, nämligen genom hästar och vagnar, som gå ut i vattnet. Öfverflyttningen från vagnarna till de på reddan liggande fartygen eller tvärtom verkställdes med tillhjälp af pråmar. Men antagandet af tillvaron af kanaler, på hvilka smärre flatbottnade farkoster kunnat framföras, är mycket tilltalande. Kanaler kunde icke vara svåra att åstadkomma i en terräng så beskaffad som vid Falsterbo. Att de icke omtalas i urkunderna kunde hafva sin grund i hvarjehanda anledningar: icke alla, kanske icke ens flertalet bodegare på marknadsplatsen kunde hafva gagn af dem; det andra forslingsättet, med vagnar och pråmar, måste därför i alla händelser hafva varit i bruk. Det var också tänkbart, att kanalerna tillhört en äldre period, från hvilken skriftliga källor flyta sparsamt, och att de under den senare hanseatiska tiden, från hvilken vi hafva bäst kännedom om lifvet på den skånska marknadsplatsen, varit öfvergifna och småningom fått förfalla. Vi tviflade därför icke på att kartan med sina kanaler meddelade något både nytt och riktigt. De väckte också i hög grad vårt intresse. De uppenbarade för oss ett nytt drag på den lifliga tafeln, som måste hafva tett sig för en åskådare af det rörliga och bullrande marknadslifvet under sommarmånaderna vid Falsterbo. En undersökning af kanalerna vore af stor vikt. Genom en noggrann kännedom om deras riktning kunde måhända uppslag fås till lösningen af andra frågor, särskildt beträffande fitens gränser. Man kunde äfven vänta att i dem göra intressanta fynd, då dylika vatten, som

---

nuvarande strandlinien, ett stycke öster om »Kolbacken». Först när jag skref ned ofvanstående redogörelse för kanalkartan, kom jag till insikt om hvad denna linie skall utmärka — det är uppenbarligen ingenting annat än ståltrådsstängslet, hvarmed »Parken» är inhägnad i vester. Denna iakttagelse har en viss vikt för uppfattningen af kartan. Jag inser nämligen nu, att »Preussiska grafven» icke, såsom jag tidigare föreställde mig, har något att göra med Lyktekärret, utan af kartans upphofsman är förlagd längre i öster. Det är nu äfven begripligt, hvarför den ofvannämnda (sid. 61), på kanalkartan upptagna »kajsättningen» (eller rättare det som af kartans upphofsman blifvit så benämndt) icke anträffades. Den är förlagd till östra kanten af kanalen; då jag sökte den i kanten af Lyktekärret, sökte jag den alltså för långt i vester.

genomlöpa befolkade platser, bruka vara repositorer för alla-
handa bortkastade saker.

Det var sålunda med ganska stora förhoppningar om en riklig lön för mödan som jag skred till utförandet af planen att undersöka dessa kanaler. Dessa förhoppningar blefvo svårt gäckade.

Lämpligast hade varit att börja med undersökningen af den kanalsträckning, som gick tvärt öfver Fedevången, emedan man här ej var hindrad af flygsanden. Men här mötte ett annat hinder, nämligen den ännu på rot stående grödan. Af denna samma kanal valde jag därför till undersökning den del, som enligt kartan skulle öster om Fedevången gå ned till sydkusten. Oaktadt kartans ringa noggrannhet var det likväl icke svårt finna hvar upphofsmanen antagit kanalen gå fram. Flygsanden betäckte fältet, men den har vanligen lagt sig så, att den nya ytan återspeglar den ursprungliga ytans form. Helt nära gårdet, som begränsar Fedevången, var en smal dalgång eller rättare sänka i marken, som gick i sydostlig riktning. Man kunde vara så mycket säkrare på att kartans upphofsman tänkt sig kanalen här, som denna sänka låg midt emot den punkt på vestra sidan af Fedevången, der kanalen skulle mynna ut i vester. Här företog jag alltså gräfningar; och var syftet till en början uteslutande att konstatera kanalens tillvaro och utforska dess byggnadssätt¹⁾. Att i detalj redogöra för undersökningarna på denna plats, anser jag icke nödigt, då resultatet blef rent negativt.

Till en början togos två smala skärningar tvärs öfver sänkan på ett ringa afstånd (20 och 50 meter) från vallen; och här träffades förhållanden, som ansågos gifva stöd åt antagandet af en forntida kanal. Under flygsanden utgjordes jordmånen af sandmylla. Vatten träffades redan på ett djup af 1,10 meter under sänkans lägsta nivå. Vid grafvens ändar voro silltunnor, eller rättare, såsom det tycktes, afskurna delar af silltunnor, ned-

¹⁾ Vid val af platser för grafvars upptagande var äfven en annan viktig faktor bestämmande, som intet hade att göra med gräfningarnas syfte. Man måste, så vidt möjligt, söka skona den vegetation, bestående af unga furor, som fans här. Detta bör jag omtala, ifall någon skulle tycka att ingen tydlig plan blifvit följd vid val af punkter för gräfningarna.

satta i jorden sålunda, att öfverkanten föga höjde sig öfver vattenlinien. De stodo på ett afstånd af 12—13 meter från hvarandra. Midt emellan tunnorna träffades omkring 40 cm under vattnets yta ett lager af strid sand eller grus; detta lager tycktes höja sig mot sidorna, der tunnorna stodo. Lagret var starkt mörkfärgadt genom inverkan från det närmast öfver liggande kulturlagret. Man uppgjorde alltså den teorin, att kanalen haft en infattning af tunnor, samt att gruslagret betecknade botten i densamma.

Både bland arbetarna och åskådarna funnos sjömän, som farit vida omkring i verlden. En del af dessa förnekade bestämdt att en kanal skulle haft ett dylikt byggnadssätt, andra åter voro böjda för att godkänna teorin. Men äfven hos teorins anhängare började tvifvel inställa sig vid de två grafvar, som derefter upptogos. Dessa gjordes bredare. Den första (n:r 3)¹⁾, togs omkring 40 meter längre nedåt och den andra (4) ungefär 50 meter ytterligare nedåt i kanalens förmodade riktning. Den förstnämnda gjordes fyra meter, den andra mellan fem och sex meter bred. Man gjorde här samma iakttagelser som vid de två första skärningarna. Tunnor voro nedsatta på 12—13 meters afstånd från hvarandra och nådde med sina öfverkanter föga öfver vattenlinien. Men det som talade emot, att tunnorna voro nedsatta som infattning för en kanal, var att de icke stodo i rad eller tätt intill hvarandra. I grafven n:r 3 träffades i norra ändan 4 tunnor, som af de 4 meter, som voro blottade, upptog endast två meter och icke stodo i rak linie (se planen sid. 75). I södra ändan framskymtade blott en tunna, som stod i grafvens kant och icke var fullständigt synlig, medan f. ö. de fyra meter, som upptogo grafvens bredd, saknade tunnor. I grafven n:r 4 fans i ena ändan en tunna (se planen s. 77), i den andra två, af hvilka den ena stod innanför den andra, d. v. s. tunnorna stodo i grafvens, och icke i den förmodade kanalens längdriktning. Dessa förhållanden voro icke gynnsamma för kanalteorin, men för uppfyllandet af all rättfärdighet söktes ytterligare efter de två tunnraderna. I begge riktningarna, både öster och vester om de

¹⁾ Siffrorna hänvisa till den åtföljande kartan. Utförliga planer af grafvarna 3 och 4 meddelas här nedan (sidd. 75 och 77).

redan upptagna groparna, gjordes skärningar. I öster var sänkan icke längre märkbar och vi kunde icke heller längre återfinna tunnraderna ¹⁾. Åt andra hållet upptogs en graf vid vallen och en annan innanför denna ett stycke in på Fedevången. I den förra återfans den norra tunnraden, men f. ö. voro förhållandena deri olika, att ingen sänkning i det ursprungliga kulturlagret kunde iakttagas. I Fedevången gjordes en skärning tvärs öfver den förmodade kanalens riktning. Flygsand saknades här. Kulturlagret hade en mäktighet af $\frac{3}{4}$ meter. Ingen sänkning fans i jordytan och alfven befans ligga parallelt med denna. Tunnor träffades äfven här, men de stodo blott 6 meter från hvarandra. Borrhål, som upptogos med jordborr på ömse sidor om skärningen, gäfvos samma resultat: ingen sänkning kunde upptäckas i alfven.

Det visade sig alltså, att ingen kanal existerade der den på det undersökta området blifvit utlagd. Att söka efter andra delar af det på »kanalkartan» utlagda kanalsystemet ansåg jag icke behöfligt, då man som visst kunde antaga, att de lika litet existerade i verkligheten som den redan eftersökta delen. Hvad som kan hafva föranlett kartans upphofsman till att antaga tillvaron af kanaler vid Falsterbo, är icke lätt att utfundera. En tid antog jag att det varit iakttagelsen att en vattenfylld basäng (Lyktekärret) en gång funnits strax öster om *ecclesia danica*, som kommit honom på denna idé. Men det kan icke hafva varit fallet, då ingenting tillkännagifver att han haft någon kännedom om detta vatten, och hans kanal med namnet »Preussiska grafven» är förlagd ett icke obetydligt stycke öster om Lyktekärret. Skulle det vara möjligt, att det missförstådda uttrycket »der Prutzen graven» i den lybeckska mätningssurkunden från år 1504 (Schäfer, Einleitung s. CV) varit den yttersta och enda anledningen till denna kolossalt bedräfliga hypotes? ²⁾

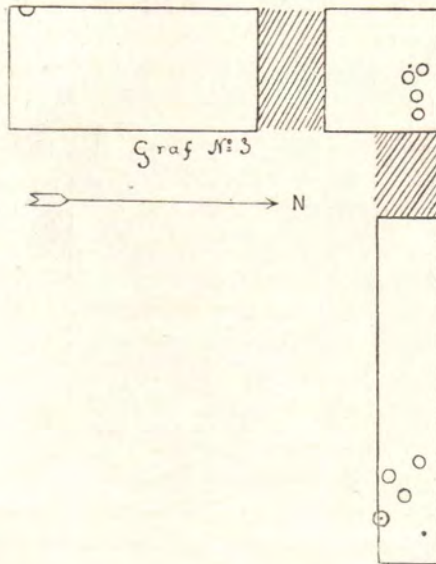
Vinnandet af det negativa resultatet, att kanalkartans kanaler existerade endast i upphofsmannens fantasi, kostade ett

¹⁾ Äfven söder om n:r 4 upptogs en graf, då det på grund af terrängens beskaffenhet kunde tänkas, att kanalen här svängt af mot söder. I grafven träffades tre tunnor, men de stodo samlade i en grupp i triangelform.

²⁾ Om den preussiska »Grafven» (vägen) se ofvan sid. 63, not.

par veckors arbete och medförde dryga utgifter. Man kan säga att dessa utgifter kunnat bättre användas till andra forskningar, t. ex. uppsökandet af hustomter och deras undersökning. Under de gifna förhållandena måste jag likväl yrka, att den hafda mödan och de gjorda kostnaderna icke anses spillda. Ty om jag icke fallit på den idén att efterforska kanalerna, hade kanal-kartan legat i Antiquitetsakademiens arkiv såsom ett tillförlitligt eller åtminstone oemotsagdt dokument. Detta är genom den nyss beskrifna undersökningen förebyggt.

Det är nu vår plikt att söka gifva en riktig förklaring på de under sökandet efter kanalen framkomna företeelserna. För detta ändamål vill jag redogöra för förhållandena vid den 4

meter breda skärning, som vi på kartan betecknat med siffran 3. Jordytans och lagernas höjd öfver hafvet blef här genom noggranna afvägningar uppmätt. Grafven hade en längd af 14

meter. För tidsbesparing blef dock icke hela området genomgräfdt ¹⁾.

Vid södra ändan voro måtten följande:

Jordytans	höjd öfver hafvet	. .	2,68	meter.
Kulturlagrets	»	»	»	2,10 »
Alfvens	»	»	»	1,25 »
Grundvattnets	»	»	»	0,95 »

Vidt midten af grafven voro måtten:

Jordytans	höjd öfver hafvet	. .	2,46	meter.
Kulturlagrets	»	»	»	1,65 »
Alfvens	»	»	»	0,98 »

Vid norra ändan af grafven voro måtten:

Jordytans	höjd öfver hafvet	. .	2,45	meter.
Kulturlagrets	»	»	»	2,16 »
Alfvens	»	»	»	1,40 »

Öfversta lagret utgjordes af flygsand. Kulturlagret bestod af grå sandmylla; dess början var utmärkt genom en mörkare rand, som utan tvifvel uppkommit genom förmultning af vegetation, som bildat sig, innan flygsanden kom. — Det visade sig alltså, att här i forntiden framgått en liten dalgång, som varit djupare än den nuvarande sänkningen ²⁾. Vid de upptagna groparna 1, 2 och 4 voro förhållandena likartade med dem vid n:r 3. De genom uppmätning vunna talen vexlade endast något, sålunda att sänkningen varit djupare vid grafven 1 och 2 än vid 3 och minst djup vid grafven 4, bortom hvilken den icke längre kunde konstateras.

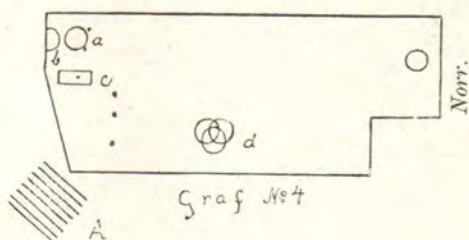
¹⁾ Om den smala grafven, som upptogs vinkelrätt mot graf n:r 3, se följande sida.

²⁾ Det ofvan sid. 85 omtalade gruslagret, som anträffades 40 cm under det nuv. grundvattnets yta, betecknar tydligen grundvattnets ståndpunkt under en äldre period. Grundvattnet har stigit i samma mån som jordytan höjts genom flygsanden.

De anträffade tunnorna stodo med sina öfverkanter endast obetydligt öfver grundvattnet. De voro sällan fullständiga, utan tycktes tvärt afsågade. Det visade sig emellertid vid en tunna, som anträffades i grafven 4 (b på planteckningen här nedan), att den varit fullständig, när den nedsattes. Nedre delen af tunnans var bevarad, men af öfre delen kunde man se spår i sanden; de visade sig som en mörk rand. Endast den delen af tunnans, som stod i ett ständigt vått jordlager, hade bevarats från upplösning, medan den del, som stått i ett jordlager, som var omvexlande vått och torrt, förmultnat.

För att säkert få reda på hvad tunnorna hade att betyda och hvilket ändamål de tjenat, gjordes ett par mindre gräfningar. Mera medhans icke, då de föregående undersökningarna medtagit så lång tid.

I närheten af graf n:r 3 upptogs i norra tunnradens riktning en nära 2 meter bred graf, som var öfver 11 meter lång. I större delen af denna graf funnos inga tunnor, men på ett ställe fans en grupp af 4 tunnor, som stodo i sicksack (se teckningen sid. 75). Dessa voro djupt nedsatta i alfven och temligen fullständiga. I den ena funnos bland sand rester af en björkrisqvast och botten af en spånkorg. Två andra voro fulla af kosmuts; den fjerde innehöll kosmuts samt äfven tydliga spår af att hafva blifvit använd som afträde ¹⁾.

Vid graf n:r 4, af hvilken här meddelas en planteckning, gjordes en utgräfning vid sydöstra hörnet. Här träffades alldeles

¹⁾ I midten af den ena tunnans var en tunn påle nedslagen. En annan påle något tjockare (15 cm) stod i närheten af tunnorna, och det var mycket ofta fallet, att tunna pålar träffades i närheten af tunnorna. Tunnorna saknade

under flygsanden ett lergolf (vid A). Tunnor träffades på fyra meters afstånd i grafven vesterut. Dessa tillhörde otvifvelaktigt olika perioder. En tunna (*a*) befans djupt nedgräfd i alfven, så att dess öfverkant stack föga upp öfver alfvens yta; den var bevarad till 75 cm af sin höjd; vid dess kanter voro två tunna pålar nedslagna. Nära denna träffades en tunna, som med sin underkant stod i alfvens yta. Endast 25 cm af stafvarna voro bevarade, men man såg, såsom förut är nämndt, spår af tunnans öfre del i sanden. Kulturlagret hade på detta ställe en tjocklek af 1,10 meter. Om vi antaga, att tunnans haft en höjd af 80 cm, kommer dess öfverkant att stå helt nära kulturlagrets yta och ungefär i nivå med lergolfvet. Denna tunna anse vi höra tillsammans med golfvet. Deremot var den andra tunnan (*a*), som var nedgräfd i alfven, utan tvifvel från en tidigare period. I samma nivå och otvifvelaktigt tillhörande samma period som denna tunna träffades följande saker: 1:o en träram (*c*), en meter lång och hopsatt af starka stockar; den var liksom förankrad genom en i jorden nedslagen påle; dess bestämmelse kan jag icke angifva; 2:o tre nedslagna pålar, som stodo i en rad (utmärkta på planteckningen); 3:o en hög tunnband af hassel, inalles 16 stycken, starkt förmultnade (vid *d* på teckningen).

På ett ställe nära grafven n:r 3, mellan denna och grafven N:r 2, gjordes ett insnitt från kanten af sänkan. Här träffades i linie med norra tunnraden en påle samt 6 meter från denna, norrut, ett lergolf. Det låg något nedsänkt i alfven samt något mer än en meter under kulturlagrets yta. Det måste tillhöra en tidig period af platsens bebyggelse.

Grafven vid Fedevången upptogs invid en plats, som är öfverströdd med tegelskärfvor och murbruk, utvisande att en tegelbyggnad stått der. Traditionen har bevarat kännedomen om denna byggnad, och platsen kallas ännu »Lybska Boden». Vid gräfning här träffades redan på ett djup af 20 cm ett lergolf. Af de två tunnor, som anträffades i den upptagna grafven,

merändels botten. — I den graf, som upptogs söder om n:r 4 träffades, såsom ofvan (s. 74, not 1) är nämndt, tre tunnor. I den ena fans botten in-fallen; dennes diameter var 47 cm och den hade ett utskuret hål af 26 cm diam. i midten. Det är tydligt hvilket ändamål denna tunna tjenat.

stod den ena blott två meter från lergolfvet, den andra sex meter längre borta. Det är tydligt att tunnorna äro att förbinda med lergolfvet och byggnaden.

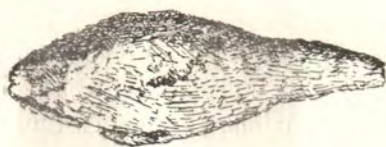
Af undersökningen torde som säkert resultat framgå, att tunnorna beteckna närvaron af bodar och byggnader, i hvilkas närhet de blifvit nedsatta, för att tjena till uppsamling af affall och orenlighet. Troligen har man, såsom professor Schäfer antager, använt tunnor äfven som brunnar.

Den ofvan konstaterade dalsänkan, som var kantad med tunnor, har alltså varit omgifven af bodar, en rad på norra och en rad på södra sidan. Förmodligen hafva dessa bodar haft sina baksidor vända mot dalgången, der tunnorna funnos. Att dessa bodrader troligen tillhört olika städer och att dalgången sålunda utgjort gränsskilnaden mellan tvenne fit, Stralsunds och Greifswalds, hafva vi ofvan utvecklat (s. 68)¹⁾.

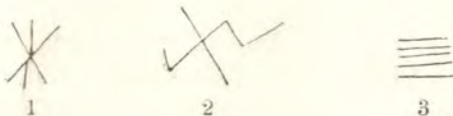
De fynd, som anträffades vid de ganska vidlyftiga »kanalgräfningarna», voro oväntadt få och obetydliga. Husdjursben förekommo här och hvar. Vidare hittades en del krukskärfvor, dels af grofva kokkärl, dels af finare dryckeskärl (Siegburgerkrus). Men man fick icke blott icke något tillnärmelsevis fullständigt kärl, utan alla skärfvorna voro mycket små. Af ett särskildt kulturhistoriskt intresse är fyndet af ett valnötsskal; det hittades i samma graf som den sid. 67f. omtalade gränspålen. Tyvärr observerades det icke hur djupt i kulturlagret skalet låg. Slut-

¹⁾ Vi vilja här i korthet omnämna en märklig upptäckt som gjordes år 1899. Man ser på kartan söder om slottet tre båtformiga figurer. De föreställa tre stora pråmar, som ligga i slottskanalen. Den ene (den mellersta) upptäcktes redan för längesedan i sammanhang med blottandet af lemningarna af slottet. Den andre upptäcktes af prof. Schäfer och den tredje af d:r Stolpe. De två senare äro ännu icke utgrädda, utan ligga ännu gömda under ett lager af flygsand, som är åtminstone 3 meter tjockt. Det vore önskvärdt, att äfven dessa två pråmar framgräfdes, emedan de synas vara bättre bevarade än den redan utgrädda. Det är f. ö. icke omöjligt, att ännu flera pråmar finnas här.

ligen hittades några jernsaker, nämligen en gång hästskor och en pilspets. Hästskorna träffades på sjelfva den gamla jordytan omedelbart under flygsanden i den graf, som upptogs vid vallen mellan Fedevången och Parken. De äro små, men af nu bruklig form. — Pilspetsen hittades inbäddad i kulturlagret i den graf, som upptogs längst i öster (afbildad i närstående figur)¹⁾.

På tre af de upptagna tunnorna voro bomärken inristade. Vid inristningen hade man troligen begagnat det instrument, som träarbetarna kalla getfot. På en af de fyra tunnor, som stodo i den långa graf, som upptogs vid tvärgrafven n:r 3²⁾ (se fig. s. 75), funnos på stafvarna inristade tre märken, af hvilka ett (n:r 2) förekom två gånger:

N:r 3 är kanske icke ett bomärke, utan skall måhända snarare beteckna ett antal; strecken gingo tvärs öfver en staf.

¹⁾ Pilspetsen, som är afbildad i full storlek, är nu deformerad genom rost. Man kan dock se att den varit fyrkantig. Den smala ändan har varit insatt i skaftet.

²⁾ Denna tunna var fullständigt bevarad, om man undantager att bottarna saknades. Den var — liksom alla de andra tunnorna — af ek med band af hassel, hvilka voro påsatta på alldeles samma sätt som nu. Höjden var 70 cm, vidden 60 cm. Några andra tunnor hade samma vidd, men vanligast var en vidd af 50 cm.

På den i slutet af noten s. 78 omtalade tunnan fans detta bomärke, likaledes inristadt på sidan:

Slutligen hade en af de två tunnor, som stodo i den i Fedevången upptagna grafven, på den väl bevarade undre botten följande bomärke, som var mycket stort, så att det sträckte sig nästan från kant till kant:

Ungefär hälften af öfre botten fans nedfallen i tunnan; en del af samma bomärke fans på denna.

III.

Fisket vid Skanör och Falsterbo bedrefs af från andra orter tillströmmande fiskare — hufvudsakligen danskar —, som blott under fisketiden uppehöll sig vid städerna¹⁾. Sina tillfälliga bostäder hade dessa fiskare dels vid Falsterbo, dels vid Skanör. Vid sistnämnda stad bodde de på Hobacken och man finner ännu spår af deras bostäder här. De utgöras af stora, i marken nedgräfdade hålor. Särskildt talrika och djupa äro dessa hålor — »Sandhullerne» kallas de på ortens dialekt — på den del af Hobacken, som ligger ungefär midt för Skanörs slott och kyrka.

¹⁾ Schäfer, Einleitung, kap. IV; jfr s. CXIII.

Det är klart, att fiskarena här bott i jordhål, som kanske endast haft väf till tak.

Såsom redan förut är omtaladt, förlägger traditionen fiskarens bostäder vid Falsterbo till den ås, som stryker fram parallelt med Flommen strax utanför Fedevångens vestra gärde, börjar nära Fedevångens norra gräns och sträcker sig söderut ända ned förbi »ecclesia danica» vid »Lyktekärret». »Ecclesia danica» har legat på denna ås.

De fornlemningar, som finnas här och af traditionen hänföras till fiskarens bostäder, hafva helt annat utseende än de motsvarande spår af bostäder, som finnas vid Skanör. Här vid Falsterbo utgöras de icke af hål i marken, utan tvärtom af låga, hvälfda ryggar, som ligga tvärs öfver åsen på dess högsta del. Enligt traditionen skola fiskarena bott här i bodar ¹⁾.

Jag beslöt att undersöka en af dessa fornlemningar, för att få visshet om traditionens riktighet ²⁾.

Jag valde en punkt belägen 52 meter norr ut från Fedevångens sydvestra hörn. Den hvälfda förhöjningen hade här en längd af omkring 7 meter och en bredd af omkring 2 meter. På begge sidor om den voro fördjupningar, som skilde den från närliggande liknande förhöjningar.

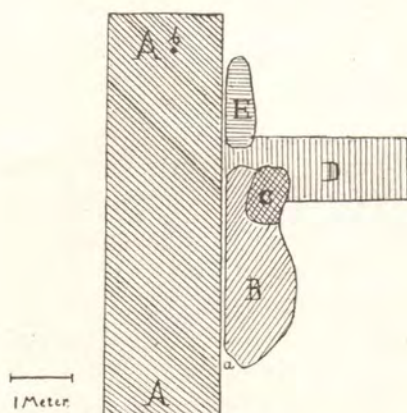
Att här funnits en bostad visade sig, så snart gräsvären undanskaffats. Omedelbart under denna framkom nämligen ett lergolf (A på fig. å nästa sida). Det hade en längd i öster och vester af 6,5 meter med en bredd af 1,8 meter. Lermassans tjocklek var 18—10 cm; den var tunnast i kanterna. Intet spår af härd fans på golfvet. Det enda fynd, som anträffades, var handtaget till ett kökkärl af lera (fans vid b). Det är ganska stort och gulglaceradt. Något vittnesbörd om deras sysselsättning, som här haft sin bostad, upptäcktes icke. Men under fortsättningen af undersökningen kommo mycket upplysande och intressanta fynd och förhållanden i dagen.

En graf af en meters bredd upptogs vinkelrätt mot södra sidan af det blottlagda golfvet. Det visade sig först, att man

¹⁾ Jemför Linnés och Gillbergs yttranden om fiskarbodarna vid Falsterbo, anförda här ofvan sid. 55, not 1.

²⁾ Denna undersökning företogs sommaren 1900.

för anläggningen af detta ditfört fyllning af ren sand. Ett lager af hvit strandsand träffades nämligen längs södra kanten och sträckte

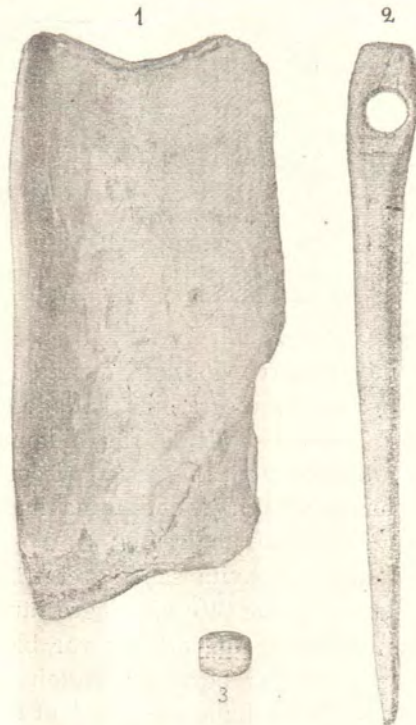

sig ett stycke in under sjelfva golfvet. Denna fyllning skilde sig mycket märkbart från den smutsgrå, kolblandade sand, som annars utgjorde fyllningen i backen, så att det var fullkomligt klart, att den blifvit ditförd för anläggningen af golfvet. I det hvita sandlagret gjordes ett egendomligt fynd: i detsamma hade (vid E) blifvit inbäddade 7 hufvudskallar af nötkreatur.

Omedelbart under det hvita sandlagret träffades ett andra, äldre golf, som låg omkring 40 cm lägre än det förra. Det blottlades och det visade sig då, att det var blott en del af det ursprungliga golfvet, som var bevarad; resten hade blifvit bortbruten. Den bevarade delen hade en längd af omkring tre meter och en bredd af föga mer än en meter (B. på fig.). En del af detta golf hade tjenat som härd (vid C). Leran var här rödbränd och i densamma hade en fullständig tegelsten och talrika skärfvor af mur- och taktegel blifvit inknådade. Detta golf hade i allmänhet en tjocklek af 10 cm; vid härden var det något tjockare. På detsamma hittades flera lerkärlsfragment (af röda, simpla kokkärl). På sjelfva härden låg en samling stenar, som begagnats som sänkestenar för näten, till antalet 35. Vid kanten af detta äldre golf hittades ytterligare en samling af

45 dylika stenar: de lågo i sanden (vid *a*), något lägre än sjelfva golfvet.

Det undre golfvet var icke det äldsta spåret af kultur på denna plats. Den metersbreda grafven (D) utsträcktes tre meter söderut och sänktes ända till alfven. Kulturlagret sträckte sig mer än en half meter under det äldre golfvet; marken hade här

genom påfyllning höjt sig under den tid bebyggelsen varat mer än en meter. Alfven, röd sand, träffades på ett djup af 1,5 meter. Närmast deröfver var hvit sand, men det lager, i hvilket inga kulturrester träffades, var icke tjockt.

Flere intressanta fynd gjordes i kulturlagret i denna graf: 1:o djurben, 2:o lerkärlsfragment, 3:o sänkestenar, 4:o ett nätbord af ben, 5:o en bennål, 6:o ett litet otillskuret stycke bernsten, 7:o en liten perla af bernsten, slutligen 8:o några stora jernspikar.

Nätbordet — med hvilken benämning man betecknar ett redskap att knyta nät öfver — synes oss vara af specielt intresse. Enligt uppgift af den ene af mina gräfvare, som var väl förfaren i fiskarens yrke, skulle maskorna i sillnäten enligt en gammal bestämmelse hafva en vidd af «två fingrar och ett byggkorn», och detta slår in på det funna benstycket. Längden är 7 cm (afbildad sid. 84, fig. 1, i full storlek).

Bennålen har enligt nyss nämnda sakkunniges utsago varit använd vid lagning af nät (sid. 84, fig. 2). Äfven nätbordet har troligen användts endast vid nätlagning.

Af de talrika sänkestenarna, som hittades under gräfningen, är en en med två hål genomborrad kalksten; alla de andra äro flintstenar, som antingen hafva ett naturligt hål, som kunnat genomdragas med ett band, eller äro smalast på midten, så att de kunnat ombindas. Några, som i sin naturliga form varit för tunga, hafva minskats genom skärfvors fränskiljande. Vikten är omkring 4 hektogram.

Bernstensstycket är helt obetydligt. Perlan (sid. 84, fig. 3) har röd färg och oval form samt är helt liten. Jag förmodar att den tillhört ett radband.

Lerkärilsfragmenten voro till största delen af simpla kokkärl, antagligen tillverkade i norden. Några skärfvor af fina utländska kärl hittades dock äfven.

Djurbenen härrörde, enligt min bestämmelse, af oxer, får, svin och gås.

Jag tror att åtskilliga af de anträffade fynden: sänkestenarna, nätbordet och bennålen, tala tillräckligt tydligt om deras handtering, som här haft sitt tillhåll.

Äfvenledes torde man på grund af lergolfven kunna antaga som visst, att bostaden utgjorts af en träbod, som troligen kunnat söndertagas. När fisket varit slut, har bostadens egare nedtagit sin bod och fört den med sig till sitt hem. Sina sänkestenar har han icke ansett det vara mödan värdt att föra med sig, utan dem har han gömt på platsen, för att upptaga och begagna dem vid återkomsten ett följande år. (Forts.)

Till Landskrona äldre historia.

Landskrona är en af Skånes yngsta städer: den grundades omkring 1410 af Erik af Pommern. Sägner berättar, att det skedde på den ort, som af Saxo kallas Landora. Det sadas om den, att den bringade ofärd öfver den konung, som där landsteg, ty han lefde aldrig längre än ett år därefter¹⁾.

Någon del af trakten kring det senare Landskrona innehades på 1200-talet af konungen och bar namnet Säby²⁾. Andra delar däraf voro redan tidigt i enskild ego, och 1410 tillbytte sig konung Erik mot en gård i Härslöf och en öde gård i Karup af prosten Folkvin i Lund en gård i Södra Säby³⁾. Möjligen var det just den plats, på hvilken Landskrona kort därefter grundlades.

Stadens uppkomst synes sammanhänga med Karmeliterordens införande i Danmark. Redan 1410 skall Erik af Pommern hafva inbjudit medlemmar af denna orden att öfverflytta till Skåne. I Landskrona fingo de sitt första kloster. Det uppfördes till Guds och jungfru Marias ära. Konungen for själf de fromma bröderna till mötes i Glumslöf och förde dem i procession in i staden⁴⁾.

¹⁾ *Saxo*, utg. af Holder, 449.

²⁾ *Liber census Daniae*, udg. af O. Nielsen, 48.

³⁾ *Svenskt Diplomatarium*, utg. af C. Silfverstolpe, II, 268.

⁴⁾ *Huitfeldt*, *Danmarkis Rigis Krønike*, foliouppl., I, 635. — Klosters äldste kände prior är Johannes Conradi, som den 27 september 1427 i Lund utfärdade ett delaktighetsbref för Arnold Madsen (Quitsov) till Håckeberga

Landskrona äldsta privilegier äro utfärdade från Stockholm den 14 mars 1413. Konung Erik förklarar däri, att han »stiftat och af nyo upptagit» staden; han gifver borgarne samma friheter och privilegier som Lund, Malmö och några andra köpstäder i Skåne förut äga och bestämmer borgmästarnes antal till två, rådmännens till tolf. De redan i tjenst varande har han sjelf insatt; alla följande skola väljas af borgerskapet. Och hvarje år skall en större marknad hållas i Landskrona under åtta dagars tid med början på Johannes döparens afton ¹⁾.

Tvenne år senare erhöll Landskrona utvidgade privilegier. De öfverensstämma på det närmaste med dem, som samtidigt utfärdades för Malmö, och innehålla en följd af bestämmelser, afsedda att närmare ordna de inre kommunala förhållandena och stadens ställning till konungen ²⁾. Christopher af Bayern stadfäste 1440 Landskrona privilegier, men förbehöll sig rätten att sjelf till- och afsätta borgmästare ³⁾, och Christiern I bestämde, att den staden af Erik af Pommern beviljade tullfriheten i Danmark icke skulle gälla under höstmarknadstiden ⁴⁾. Den stadsrätt, som Malmö 1487 erhöll af konung Hans, utfärdades tvenne år senare för Landskrona ⁵⁾. Samme konung visade för öfrigt staden sin synnerliga bevägenhet. Sedan han 1484 dömt i en tvist mellan Landskrona och några dess borgare ⁶⁾, förunnade han 1493 byfogde, borgmästare och magistrat de kronan tillkommande inkomsterna af stadsvågen ⁷⁾; han förbjöd Lunds och Helsingborgs borgare att vid andra tillfällen än under marknadstid

---

och hans hustru Ingeborg (Hak). Lunds ärkestifts urkundsbok, utg. af Lauritz Weibull, III, 73—74.

¹⁾ Se nedan Handlingen 1.

²⁾ Samling af gamle danske Love, udg. af J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, V, 84—91.

³⁾ Se nedan Handlingen 2.

⁴⁾ Se nedan Handlingen 3.

⁵⁾ Finnes införd i Landskrona privilegiebok från 1600-talet, s. 2 v—12. Stadsrätten är daterad »in castro nostro Haffniæ die profesto annunciationis Mariæ».

⁶⁾ Se nedan Handlingen 4.

⁷⁾ Se nedan Handlingen 5.

köpslå med främlingar i staden¹⁾, och 1505 skänkte han till Landskrona Erikstorp och en gård i Örja, hvilka redan af hans fader blifvit pantsatta till borgerskapet²⁾.

De privilegier, med hvilka konungarne under medeltiden begåfvade Landskrona, utgjorde en välbehöflig motvikt mot de förödelse, för hvilka staden under denna tid var utsatt. Kort efter dess grundläggning plundrades och brändes den 1428 af Hanseaterna, och då Karl Knutsson 1452 på sitt rövarettåg i Skåne drog vägen förbi, blef Landskrona ånyo förstördt. Att det efter dessa härjningar så hastigt repade sig ånyo som det gjorde, hade väl emellertid framför allt sin grund i dess utmärkta läge vid den af naturen bildade hamnen mellan fastlandet och ön Gråen.

Den förra hälften af 1500-talet brakte nya olyckor öfver Landskrona. Men samtidigt höjde borgarnes vaknande sjelfkänsla staden till större betydelse än förut.

När år 1525 Sören Norrby kämpade sin kamp för den landsflyktige Christiern II och med sina bondeskaror öfversvämmade Skåne, förlade han till Landskrona sitt befästa läger. Men snart samlades utanför stadens vallar den danska hären under Johan Rantzau. Och efter ett tappert försvar måste slutligen Sören Norrby dagtinga. Af de fördelar han själf därmed vann kommo inga Landskrona till del. Borgerskapet hade under belägringen lidit oerhördt. Nu måste de, män som kvinnor, vandra ut i segrarens läger för att knäfallande göra afbön och lämna en betydande brandskatt.

Den krigslåga, som kväfdes 1525, blossade ånyo upp i Grefvefejden, och 1534 tog grefve Christopher af Oldenburg i Christiern II:s namn ed af borgarne i Landskrona. Jemte Malmö blef det nu den fasta utgångspunkten i kampen för borgerligt och religiöst oberoende gentemot adelns och hierarkiens tryckande välde. Det var den tid, då borgerskapet i den lilla staden vid Sundet icke skydde uppoffringar för en stor sak och ryktet om dess kamp gick vida och nådde ända till det aflägsna

---

¹⁾ Se nedan Handlingen 7.

²⁾ Se nedan Handlingen 6.

Spanien. Från Barcelona, där kejsar Carl V höll hof, skickade han furstbiskopen af Brixen och grefven af Breda till borgmästare och råd i Landskrona. Ännu förvarar stadens arkiv det bref de medförde. Det gaf dem i uppdrag att framställa för borgerskapet kejsarens vilja med afseende på pfaltzgreffen Friedrichs giftermål med Christiern II:s dotter Dorothea och hans begäran om medverkan till greffvens uppsättande på den danska konungatronen ¹⁾).

Något mera än ett år uthärdade Landskrona i den ojämna kampen. Men ju mera hoppet om bistånd utifrån försvann, desto mera begynte borgarnes mod att vackla, och i oktober 1535 gaf sig staden åt Christian III, som nu blifvit vald till konung. Tvenne bref af honom, daterade den 11 i samma månad, utlofva menigheten glömska af det förflutna, tillförsäkra staden dess privilegier och ställa den omedelbart under konungen. Landskrona får behålla sina fästningsverk; i händelse af behof skall konungen hafva rätt att låna deras »sköt» ²⁾).

De sista krigen hade visat Landskrona betydelse, och Christian III insåg också vikten af, att han tryggades i besittningen af detsamma. Omkring 1543 begynte han uppförandet af Landskrona slott. Det skedde på den plats, där karmeliterklostret legat, hvilket vid reformationens genomförande öfvergått i stadens ego ³⁾). För att vinna tillräckligt utrymme för befästningsverken inköptes eller förvärfvades mot årligt vederlag delar af den kringliggande marken ⁴⁾). I de danska arkivregistraturen kan man följa det arbete och de kostnader slottets uppförande drog med sig. Häraderna rundt om i Skåne fingo gifva sina bidrag i körslor, och stadens skatter lemnades gång på gång för att användas till slottsbyggnaden. Då denna ändtligen stod färdig, visade den en komplex af sengotiska, trappgafvelprydda stenhus

¹⁾ Se nedan Handlingen 9.

²⁾ Danske Kancelliregistranter 1535—1550, udg. ved Kr. Erslev og W. Møllerup, 9—10.

³⁾ Se nedan Handlingen 8. — Reformationen i Landskrona genomfördes under ledning af den forne karmelitermunken Anders Ljung, död såsom kyrkoherde i Malmö 1555.

⁴⁾ Se nedan Handlingarne 10 och 11.

inom grafvar och massiva murar med rundlar. I detta skick framstår slottet å Hogenbergs stick från 1500-talet. Under Christian IV:s tid förändrade det emellertid i någon mån utseende, och den medeltida utstyrelsen aflöstes flerestades af renaissancens. Sålunda erhöill slottets hufvudbyggnad i öster en imponant praktgafvel med sandstensornamenter, ännu synlig å den teckning, som Erik Dahlberg i Carl XI:s tid utförde af fästningen ¹⁾.

I skygd af slottet och de fästningsverk, med hvilka Landskrona på 1500-talet omgafs, upplefde staden under senare delen af den danska tiden en period af lugnt framåtskridande. I välmåga och storlek intog den nu bland de skånska städerna platsen näst efter Malmö.

Särskildt blomstrade handeln. Till den stora årsmarknaden, som S:t Bodels dag ²⁾ hölls i Landskrona, strömmade folk från när och fjärran, och ett lifligt varuutbyte egde då rum. Ett äldre privilegium, förnyadt under hela den danska tiden, gaf samtidigt Landskrona rätt att drifva handel vid Mandalselvrens mynning i Norge. Där infunno sig årligen stadens borgare, och den fisk, som inköptes, sålde de sedan till Lübeck och Amsterdam. Vid midten af 1500-talet började de emellertid att lida intrång i sitt handelsprivilegium på Mandal ³⁾. Men kort förut hade de förvärfvat en ny fördel. Liksom senare Christian IV till Malmö förmån beröfvade Trelleborg dess privilegier, befallde Christian III 1547 Engelholms borgare att öfverflytta till Lands-

¹⁾ I kopparstick af Swidde hos *Pufendorff*, De rebus a Carolo Gustavo gestis.

²⁾ Genom ett konungabref af d. 6/6 1581 förlades den till tre konungars dag, men inom kort klagade många »at vere dennum til stoer skade och brøst paa deris nering, at samme markit, som sancte Bodels dags tid pleide at holdis udi Landskrone i saa maade skal vere afskaffit, efterdi dend siøfarne mand, som det besøgte och brugte met nyttige vare bode at selge och kiøbe, til dend dag, som der nu forordnit er at holdis, om vintertid icke kunde trøgelig hid segle och samme markit besøge». Till följe däråf blef marknaden redan den 14 april 1585 åter förlagd till S:t Bodels dag. Efter 1624 förflyttades den till S:t Dionysii. Corpus constitutionum Daniæ, utg. af V. A. Secher, II, 13, 213, 385.

³⁾ *L. Daae*, Mandal og Landskrone. Historisk Tidsskrift, udg. af den norske historiske Forening, III, 5, 427—429.

krona¹⁾. Därigenom drogs denna stads icke obetydliga handel dit.

Det välstånd, hvilket Landskrona under tidernas lopp uppnått, fick genom kriget 1644—1645 ett hastigt slut. I april förstnämnda år intog Gustaf Horn staden. Betydande delar af densamma blefvo raserade och befolkningen utarmades. De försök, som sedan gjordes till Landskrona återupprättande, misslyckades. Det hjälpte lika litet, att tullfrihet beviljades borgarne som att skatten till kronan för längre tid efterskänktes.

Med det svenska väldet skulle en ny tid komma för Landskrona — de stora fästningsplanernas tid. Staden med den utmärkta hamnen vid Sundet skulle göras till det södra Sveriges starkaste gränsfäste och i kanonernas skygd handel och industri blomstra. Helst skulle Kjöbenhavn fördunklas. Men planerna stannade till stor del på papperet, och de som utfördes voro tillräckliga för att bringa befolkningen till tiggartafven.

Endast få äro de topografiska skildringar af Skånes städer, som lämnats oss från äldre tid. Men bland dessa finnes en rörande Landskrona. Den har till författare superintendenten Mogens Madsen i Lund, hvilken 1546—1550 var rektor vid Landskrona skola. I det stora topografiska verket »Theatrum urbium», som 1572 började utgifvas i Köln af kaniken Georg Braun, blef den jemte hans upplysande skildringar af Helsingborg, Lund och Malmö för första gången tryckt. Författarens namn saknas, men detta har i senare tid uppdagats, på samma gång som den af Braun starkt förkortade urtexten återfunnits²⁾.

Braunii verk är åtföljdt af ett kopparstick öfver Landskrona, utfördt af den bekante tyske kopparstickaren Hogenberg. Det gifver icke någon fullt exakt bild af staden sådan denna tedde sig vid 1500-talets slut, men det saknar icke sitt värde och är i flera punkter en intressant illustration till Mogens Madsens text.

¹⁾ Danske Kancelliregistranter 1535—1550, udg. ved Kr. Erslev og W. Møllerup, 356.

²⁾ Historiske Kildeskrifter, udg. af H. Rørdam, II, 2, 349—254, 261—265.

Öfverflyttad till svenska från latin lyder denna:

Landskrona.

Landskrona är en sjöstad, som ligger två och en half tyska mil söder om Helsingborg. Dess namn betyder landets eller landskapets krona.

Staden grundlades af den danske konungen Erik af Pommern år 1413 e. K. Förut låg på samma ställe en by med namnet Sæby søndre, efter hvilken en gata i den nuvarande staden ännu benämnes Säbygatan.

Hvad Saxo i fjortonde boken, där han talar om Erik IV och Waldemar I samt deras bragder, kallar Landora, är ej det nuvarande Landskrona, utan en ganska långsträckt och, som han själf säger, sandig landtunga, hvilken från fasta landet löper ut i hafvet. Ty ungefär detta uttryck begagnar Saxo. Men det är icke lätt att säga, hvar å Skånes kust denna legat, om där, hvarest Landskrona nu ligger, eller annorstädes.

I stadens närhet, på en half mils afstånd från denna, flyter i söder en å, som under sitt lopp mot hafvet ej obetydligt ändrar riktning mot norr och vid Landskrona bildar en hamn, hvilken rymmer äfven de största skepp. I Danmark finnes ingen bättre eller mera välbelägen. Det är också detta, som synes hafva gifvit anledning till, att en stad här blifvit anlagd.

Landskrona är omgifvet af vall och grafvar och har i nära förbindelse därmed ett slott, hvartill grundvalarne lades af den danske konungen Christian III omkring 1543 och hvars byggning fulländades få år senare. Dess tillkomst står i samband därmed, att Landskrona hann ej obetydligt bidrog till Christian III:s seger, då han efter faderns död kämpade om kronan med de upproriske och grefven af Oldenburg. Ty efter stadens eröfring hade hans skepp här en trygg tillflyktsort under den återstående delen af kriget. Och detta synes hos segraren hafva väckt en så hög föreställning om hamnens och stadens betydelse, att han sedan beslöt, att här anlägga en fästning.

Där denna nu ligger låg fordom ett kloster af Karmeliterorden, hvilken just af stadens grundläggare Erik af Pommern fördes till Danmark och i Landskrona bereddes sitt första hem.

Stadens portar mot söder och mot hafvet äro tre och mot landsidan lika många. Af de senare ligger en i öster och en annan i norr; den tredje, som är belägen i nordvest, har sitt namn af den i närheten liggande Säbygatan. Dagligen införas genom dessa portar en mängd torgvaror, till största delen landets och

traktens produkter. Men genom portarna vid hafssidan komma också varor, som sjöledes föras till hamnen från olika trakter af Europa: Livland, Preussen, Pommern och de tyska hansestäderna, Holland, England och Skottland, det aflägsnaste Norge och anorstädes ifrån. Aldrig är emellertid mängden af varor och människor större i staden än vid sommarsolståndet, då den största köpenskapen där bedrifves.

* * *

*

Det fans för icke längesedan också en stad på gränsen mot Götaland och Halland med namnet Engelholm. Den var grundad genom Christiern II:s försorg omkring 1516, men är nu blott en by. Den ligger på ett afstånd af fyra tyska mil norr om Landskrona; afståndet från Helsingborg är endast tre.

Från en ringa början växte denna stad på ganska kort tid genom sina borgares handel och idoghet till den betydelse, att den tycktes skola bringa en icke ringa skada öfver de andra städerna i Skåne. Ty den var belägen på en gynnsam punkt vid den bekanta Rönneå, ej långt från dess utlopp i hafvet, och sjöfarten, som af Engelholms inneånare drefs med ifver och outtröttligt nit, var lika lätt norrut som till Holland och andra trakter i vester. Dessutom måste halländingarne i likhet med befolkningen i Götaland och Sverige, då de med sina varor drogo till Helsingborg och Landskrona, taga vägen genom Engelholm, där ännu en synnerligen hög bro leder öfver ån, och Engelholmsboarne passade då på och köpte nästan allt hvad de hade att sälja. Det blef af dem liksom i förväg uppsnappadt. Snart strömmade äfven dit de som bodde söderut och förr plägat fara till Helsingborg, Landskrona eller andra närgränsande städer för att handla. Ty i Engelholm fingo de sina varor bättre betalda, och skulle de köpa något, köpte de det där merendels till billigare pris. Men så länge staden ännu stod i välmakt, hölls där utom den dagliga torghandeln också en gång om året en mycket besökt marknad. Det var ungefär midt i juni, då den helige Botulphs fäst plägade firas, åt hvilket helgon Engelholms kyrka var vigd.

Från flera håll, både från Landskrona, Malmö och Helsingborg, klagades det emellertid snart, att varorna i förväg uppsnappades för dem, deras fördelar kringskuros och att det syntes skola leda till dessa städers undergång, om Engelholmsboarne längre finge idka en handel, som af gammalt tillhörde dem. Christian III ansåg sig då böra hämma det smygande onda och

befalldes alla Engelholms innevånare att flytta till Landskrona. Han förvandlade deras stad till en by och den årliga, vidt omkring bekanta marknaden öfverflyttade han till Landskrona. Det skedde 1547.

*

*

*

Icke långt från den östra porten mot sjön ligger Landskrona stora torg och vid detta det praktfulla rådhuset¹⁾. I öfrigt har staden både kring torget och annorstädes, men mest mot de norra och östra portarne nog ståtliga, enskilda tillhöriga hus.

Strax norr om torget ligger kyrkan, som är en vidsträckt byggnad med ett högt torn. Den är helt och hållet med undantag af grundvalarne uppförd af tegel. I stora skaror strömma nästan hvarje dag borgarne dit för att höra predikan och deltaga i andaktsöfningarne²⁾. Annat ställe för gudstjenst finnes numera icke i staden, om man från ser hospitalet, som är beläget vid den gata, hvilken leder till österport. Där liksom i dess kyrka firas offentlig gudstjenst, och på det senare stället hålls hvarje söndag och fredag predikan, till hvars åhörande hela menigheten, men i synnerhet de som bo i grannskapet, kommer samman.

I hospitalet underhållas många sjuke och fattige till största delen på det frikostiga och välgörande borgerskapets bekostnad. Detta hospital har nämligen icke såsom andra i Danmark, hvilka af gångna släkten rikt doterats, någon bestämd årlig inkomst³⁾.

¹⁾ Landskrona gamla rådhus, som vid det nys uppförande nedrefs, var uppfördt af tegel i sengotisk stil. Det hade två våningar och visade åt öster och vester en stämmingsfull gavelarkitektur. Under Frederik II:s tid restaurerades det, och öfver hufvudingången sattes i jernsiffror årtalet 1579 samt däröfver det danska riksvapnet och Landskrona stads vapen. Dessa senare äro nu insatta i uppgången till det nya rådhuset.

²⁾ Landskrona åt Johannes döparen helgade kyrka var jämte Malmö S:t Petri det yppersta byggnadsminnesmärket från den danska gotikens tid. Med sitt höga, tinnade torn, sina trappgaflar och sina af långa gotiska fönster genombrutna väggytor, till hvilka å norra och södra sidan slöto sig tvenne kapeller, har den gjort ett mäktigt intryck. Inuti visade den en luftig hvalfkonstruktion och pryddes under 15- och 1600-talen med talrika alster af renaissancens konst. Kyrkan stod, väl bibehållen, kvar ännu 1753; detta år blef den skoningslöst raserad för att lämna rum åt fästningsverk, som aldrig fulländades och numera äfven de försvunnit.

³⁾ Hospitalet i Landskrona uppgifves af Mogens Madsen i hans Series episcoporum Lundensium vara upprättadt af Åge och Poul Laxmand under

Jemte stadskyrkan, hospitalet och det förut omtalade Karmeliterklostret fans fordomlags i Landskrona också ett S:t Gertruds kapell vid den mellersta porten mot sjön. Där plägade före kyrkoreformationen i Danmark gudstjenst hållas och böner uppsändas till den heliga Gertrud eller under hennes bemedling till Gud om att en lycklig färd och ett gynnsamt mottagande i främmande land måtte blifva de sjöfarande beskärd. Fordom ansågs nemligen detta helgon råda för goda herbergen åt färdemän, och utan allt tvifvel har detta kapell blifvit i gamla dagar uppfördt, på det att de sjöfarande, som lyckligen inseglat i Landskrona hamn eller stodo i begrepp att lemna den, där skulle förrätta sina böner. Ty själfva infarten i hamnen är ganska svår på grund af den smala under vattnet dolda inloppsrännan, som endast af få är känd¹⁾.

Numera synas icke ens ruinerna af S:t Gertruds kapell och icke heller af Antoniternas kloster, som fordom låg vid stadens tredje och vestligaste port mot sjön, eller af S:t Nicolai kapell, beläget norr därom och inne i själfva staden. Ej en gång af S:t Olofs eller S:t Georgs, som lågo i norr utanför Landskrona. Alla dessa äro jämnade med jorden.

I staden hölls en tid det ting, vid hvilket rätt skipades af landsdomaren öfver allt Skåneland. Det flyttades sedermera åter till Lund, Skånes metropol, där det förr liksom nu plägade hållas.

Till ofvanstående foga vi här nedan en samling hittills otryckta handlingar, tjänande att upplysa Landskrona äldre historia. De äro heintade dels ur Rigsarkivet i Kjöbenhavn, dels ur Landskrona rådhusarkiv.

tiden för deras broders archiepispat 1436—1443. I en beskrifning öfver Landskrona, författad af landtmätare Espman under senare delen af 1700-talet, omtalas med stöd af nu förlorade bref, att Christiern I till hospitalet anslog 46 dlr smt af de tomtören stadsboarne förut erlagt till Karmeliterklostret och att han till detsamma skänkte 92 tunnor säd af kronotonden från kring Landskrona liggande härad.

¹⁾ S:t Gertruds kapell är endast sällan omtaladt i medeltidshandlingar: så 1469 och 1474 (Sv. Riksark.). Det var rifvet 1560. Den 8 juli detta år gaf Frederik II borgerskapet i Landskrona »thill theris byes behoff enn wor oc kronens jorde oc eyendom ther samestedz, som sancte Gertruds kircke paastod». Register over alle Lande 1559—1561, s. 440. Danska Rigsarkivet.

1.

Wy Erich, med gudtz naade Danmarkis, Sweriges, Wendis och Gottes konning och hertug udj Pommeren, giöre witterligt med dette wort obne breff, at wi med vort raad jnderlig offuertentcht haffuer om wore kiöbsteder (!), som Landskrone heeder, i Skaane liggendis, huilchen wi sielffuer haffuer stifttet och aff nye uptaget, gud till heeder och oss, wore epterkommere och vort rige Dannemarch till gaffn och bistannd, i huilche[n] oss haabes, at oss megen almue med gudz hielp maa boende worde, och er detz meere, at de med naade och kierlighed aff gud och oss och wore effterkommere befinnde, och uden sönderlig naade och preuilegier da pröffue wi well, at almuen ey kand roeligere och gaffnligere till sammen boe heller der end i andre kiöbsteder, da for dissze forschr:ne sager schyld, och saa fordj at wi haabende och wentende ere til oss och wore epterkommere ald ydmyghed, kierlighed och thieniste epter wor willie aff for:ne wor kiöbsted Lanndscronne och aff alle borgerne, som der nu borger ehre och borgere her epter worde kunde euindelige, haffuer wi med beraadt raad thaget for:ne wor kiöbsted Lanndscronne och til alle borgerne, som der nu ere borgere, och alle dj borgerne der epter borgere worde i wor sönderlig naade, weren och heigen och vndt och giffuidt dennem dend rettighed at haffue, niude och bruge euindelig, som Birche rett heeder, och alle andre frieheeder och preuileger i alle puncter och artickeler, som wore kiöbsteder Lund, Malmöe eller nogle andre wore kiöbsteder i Skaane friet aff wore forfedere, konger i Dannemarch, haffue, niude och bruge. Jtemb wnder wi dennem at haffue thoe borgemestere och tolff raadmend, som wi dennem nu satt haffuer, och frembdeelis keisse aff meennigheeden, mannd i mands sted, de som beskeedene och wberöegtede dannemend ehre och oss och wore epterkommere och wort rige Dannemarch och for:ne wor kiöbsted throe och gaffnlig ere, saa offte som det kand thorffuis eller for döeds eller andre falds schyld. Jtemb wnder wij, at der i for:ne Landzcronne maa were huert aar it sinnds jaaremarkind, och at det böries upaa sanctj Johannis Baptiste afften och stannde otte dage sambfelde, och at der maa kiöbes och selges epterdj som pleyer at werre der som i andre jaar-marckind ehr. Jtemb forbiuder wi alle wore foegder, embidzmend och alle andre, huor de helst ere, jmod dete wort breff at giöre wnder wor kongelig heffn, och til behuaring alle disse for:ne stöcher da lade wij med willie och widschab wort jndsegle

henges for dete breff. Datum Stockhollm anno dominj millesimo quadingentesimo tredecimo feria secunda proxima ante festum annunciationis beatæ Mariæ virginis gloriosæ.

Landskrona privilegiebok, 2--2 v. Landskrona rådhusarkiv. I afskrift från 1648 finnes privilegiet i danska Rigsarkivet, från 1652 och 1662 i det svenska.

2.

Wy Christoffer, med guds naade Danmarches, Vendis och Gottes koning, paldsgreffue paa Reynn och hertug vdj Beyerenn, giöre viterligt alle mennd, at wj vdaff wor sönnderlige gunst och naade haffue thagett och vndfanngt och thage och vndfanngt met dette vortt aabne breff worre elschelige borgemestere, raadmennd och borgere och ald menigheed, som bygge och boe i wor köbsteed Lantzronne, vdj wor sönnderlige wernn, hegn och kongelige beschiehrminge, och stadfeste wj och vnde dennem at nydee och bruge alle priuilegia, frihed och naade, som koning Erich dennem for osz vndt och giffuett haffuer, i alle maadeer och met alle artiehle, som hanns aabne breff lydeer, som hannd dennem der paa giffuett haffuer met sit henngennde inndseylle. Dog ville vi selff haffue magtt borgemestere att sette i och aff, naar osz thöcheer och behouff giörris. Item wille vj och magt haffue leyde at giffue, och saa schall och vore fougett haffue i for:ne vor köbsteed. Worder der nogenn leyder, som er mod nogenn vor borgerre, da schall det beretis vor fougett, och hannd schall da sige hannem hanns leyde op vden arg. Thj forbiude wj alle, huor de heldst erre, och serdelis vorre fougder och embedsmennd, for:ne vorre borgemestere, raadmennd, borgere och menigheed eller nogen aff dennem mod denne vor gunst och naade i nogenn maadeer at hindre, möede, thöffue eller wforrette vnder vor kongelige heuffn och vrede. Datum castro nostro Helsingborg anno domini millesimo [quadingentesimo] quadragesimo.

Efter afskrift från 1648 i det danska Rigsarkivet.

3.

Wy Christiern, med guds naade Dannemarkis, Norgis, Wendis och Gottes konning, greffue i Oldenborg och Deelmanhorst, giörer witterligt alle mend, at for throeschabff oc willige thienniste,

som worre elschel. borgemestere, raadmend, borgere och meenigheed i Landscrone oss och wort rige Dannemarch hertil giort haffuer, oc vppa dhet at for:ne worres kiöbsted dess ydermehre byggis oc forbedres maa, da haffue wi vnt och giffuet och unde och giffue dennem med dete wort obne breff toldfrie at werre, i huor de helst kommendis worder i wort rige Dannemarch, saalenge vor naade tilsiger, wndertagennde wore Schaane marcheder om hösten, thj forbiude wi alle vorre foegder och embidzmd, tholdere och alle andre, ihoe de heldst erre, for:ne wor borgemestere, raadmend, borgere och meenigheed i Landscrone eller noegen aff dennem her udj noegen maader vppa gods ehler person at hindre lade, möthe eller vforrette. Wnder wor hyllest och wreede. Datum castro nostro Haffnensi 1450.

Christiern.

Landskrona privilegiebok, 12 v. Brevvet finnes också i tvenne afskrifter från 1600-talet i svenska Riksarkivet.

4.

Wii Hans, meth guts nathe Danmarks, Norgis, Wendis oc Gotis konungh, vtwald konungh till Swerigis righe, hertugh i Sleswigh oc j Holsten, Stormern oc j Ditmarsken hertugh, greffue j Ollenborgh oc Dellmenborst, gøre thet alle widerlicht, at aar efter guts byrth medlxxxquarto vigilia sancti Mathei appostoli pa rathwset j Landeskrune, tha efter thi som wii haffthe tillskicket oc befallet wor ælskelige hoffmester her Strange Nielsson meth flere wore ælskelige rath och gothe men, som ære her Johan Oxe, her Knut Thrygetssøn, her Henric Meghenstrop, wor landzdomere j Sieland, her Jens Oghessøn, riddere, Pether Nielsson aff Lindholm oc Thorbern aff Skarolt etc., at forhandle oc afflægge twedracht oc owilghe, som wor j mellem wore borghemestere, byffoghet oc rath, rathemestere oc mene almuge j Landeskrune pa then ene sithe oc Niels Jonsson, Herman Grabo, Jacob Guldsmeth, Jens Olsson, Hans Witzow meth flere, som meth them hulde, pa then annen sithe, som thet breff haffthe besegeld, som nw maghtløst wor dömpd, oc alle andre flere skylninger, twedrecht oc sagher, som them pa alle sither j mellem wæret haffuer till thenne dagh, hwad heller thet giælder pa bys wegna, bys inbyggere eller theris eghne personer eller theris thienere, oc wii meth for:ne wore ælskelige rath oc gothe men nw till rette hørt haffue, thet wor afftalet mellem them oc forlicht till en

fulkommeligh ænde j alle made, swa at the scule wære theris borghemestere oc rath hørughe oc lythuge, oc borghemestere oc rath sculde holle them wet logh, ret oc skiel effter loghen, bys ret oc priuilegium oc ængen vfførrette och scal aldrigh aff them pa noger sithe vpræppe the skylninger oc sagher her effter, huilke som nw afftalide ære vnder et fult orbodemall. Oc haffue wii nw nathelige benathet alle them, som thet falske breff haffthe besegeld pa her Johan Oxe, swa at wii wile, at ængen scal tale pa theris ære oc ræthelighet her effter. Ware thet swa, at nogre thet gøre wilde eller oc vpræppe nogra aff the sagher, som nw afftalide ære, tha wille wii rette ther offuer som ower them, ther wore both jcke holde wille. Thi forbiuthe wii alle, e hwo the hælst ære eller wære kunne j for:ne Landeskrunen, nogre vplup, vpresningh eller noger forbinnelse ydermere at gøre e modh for:ne borghemestere oc rath her effter thenne dagh vnder wor heffnd oc wrethe. In cuius rei testimonium sigillum nostrum ad causas presentibus est appensum. Datum et actum anno, die et loco supradictis teste iusticiario nostro dilecto Effrardo Grubbe.

Perg. med snitt för rättartings sigillet. Landskrona rådhusarkiv.

5.

Wij Hans, med guds naade Dannemarchis, Norges, Wenndis och Goettes konning, udwaldt konning udj Swerige, hertug udj Sleszuig, Holsten, Stormahren och Ditmerschen, greffue udj Oldenborig och Dellmenhorst, giøerer alle witterligt, at wj aff wor synderlig gunst och naade haffue unt och forlehent och med dette wort obne breff vnnder och forlehener wor byfoegedt, borgmestere och raad i Landscroene wegtenn dersammesteds at niude och beholde uden noegen affgift, saa lenge vor naade till siger, doeg med saa skiell at falder denn d som wegten haffuer for noegen brøede, da schall hand böde med oss derfore som det sig böer och schulle de holde wegtenn lige epter dend i Malmö ehr. Forbiudendis alle, e hoe de heldst ere eller werre kunde och sehrdeelis vore foegder och embitsmend, dennem herimoed at hinndre, hindre lade eller i noegen maader wforrette. Datum castro nostro Haffenn anno domini 1493. Vnnder vort zignete.

Landskrona privilegiebok, 13 v.

6.

Wij Hanss, med guds naade Dannemarchis, Sweriges, Norgis, Wendes oc Gottes konning, hertug udj Slessuig, Holsten, Stormahren, Ditmerschen, greffue udj Oldenborig oc Dellmenhorst, gjør alle witterligt, at wi aff wor synderlige gunst och naade oc i det at wore kiere undersaater, borgemestere, raadmend oc meeninghed udj vor kiöbsted Landscrone nue schulle oc kunde her-ep-ter dess ydermehre holde deris bye wid macht med plancher, graffuer oc anden byggningh hinde med at forbedre, tha haffue wi nu vnt oc giffuit oc med dete wort obne breff vnnde oc giffue dhem at haffue, niude, bruge oc beholde til deris bye til euig tid disse eptersch:ne worre oc cronens toe gaarde steder Erixstrop oc det andet, som ligger udj Örie, med alle deris rette tilliggelser, agger, engh, schouff, march, fiskewand oc fegang i huad det helst were kand, efftersom de nu i währ haffuer oc som det pantbreff indeholder wor kiere hr fader, huis siell gud haffwer, dhem der paa giffuit haffuer, doeg saa at de ere vbe-warende med strandwrag der fallendis worde, oc dissligeste findes der noegen deell eller retigheed i for:ne gaardestede eller noegen deris tilligelse, som sanctj Jörgens hospitahl till höer oc ret till haffuer, da det hermed wforsømmet oc wforkrencht i alle maade. Forbiudendis alle, i hoe de helst ere eller were kunde oc særdeelis vore fougder oc embidsmend, for:ne wore kiere vnder-saater, borgmestere, raad oc meeninghed, i Landscrone herimoed at hindere, hindre lade eller udj nogen maader at forvrete vnder vor kongl. heffn oc wrede. Giffuit paa vort sloet Kiöbenhaffn de elluffe thusinde jomfruers dag aar epter guds biurd 1505. Vvnder vort zigenete.

Landskrona privilegiebok, 33 v—34 v.

7.

Wy Hanss, med guds naade Dannemarchis, Suerigs, Norgis, Wendis oc Gottes konning, hertug udj Sleswig, Holsten, Stormahren och Ditmerschen, greffue i Oldenborig och Dellmenhorst, görre alle witterligt, at worre kiere vundersaater och borgere udj woer kiöbsted Landscroene haffuer beret och kiert for oss, at wore undersaater i Lund och Helsingborig schulle haffue kiöbslaat med wdlensche kiöbmend, som stedze ligennde ere i Landscroene,

och dessligeste at de söege och bruge deris thorffue udj Lands-
crone imod deris privil. i forsch:ne wor kiöbsted Landzcrone,
och wore undersaater her sammesteds storligen til schade och
forfang. Da haffuer woer synderlige gunst och naade for:ne wor
kiöbsted och undersaater till goede och bistannd naadeligen unt
och giffuit dennem saadane naader och preuilegi[e]r, at ingen for:ne
wore undersaater schall besøege eller bruge dend andens thorff,
och der til schulle och Lunde borgere eller Helsingborg borgere [ey]
kiöbslaae udj Landzcrone med udlensche kiöbmend, som de[r] stedze
gieste och liggere ere, uden i ret stanndendis marchet. Wil och
noegen saadane udlensche kiöbmend haffue kiöbslag och handling
med dennem i for:ne Lund och Helsingborig, da fare sig indt i
byen til dennem och blifue der liggere och giest. Dierffuis noegen
herimod at giøre paa anden, da schall hand haffue forbrut till
oss huis hand haffuer med at fahre. Giffuit paa wort slot Kiö-
benhaffn onsdagen nest epter hellig korss dag aar domini md
sexto. Wnnder vort zignet.

Landskrona privilegiebok, 12 v—13.

8.

Burgimestter och raadmendt vdi Landtzkrone ffinge stad-
festelse paa een stadfestelse, som lector Pouell Hellissenn haffde
stadtfest paa en handell och contractt, prior vdi Carmelite claa-
stter ther sammesteds haffde giordt burgimestter och raad ther
sammesteds met menige conuentzs sambtycke, szaa att the
schulle haffue thet Carmelite claastrer och woer ffrues till theris
byes behowff, ther ssom thet icke wedt magt bliffuer, dog saa
att burgimestter och raad schulle göre theris geenbreeff fulldest,
som the wor ffroe brödtre och menige conuentt giffuit haffue
paa samme contractt, och schulle och for:ne burgimesttere be-
sörge the fattige menndt, som wille vdi for:ne claastrer tillstede
bliffue och erlig leffue. liiffs brödt met erlig klede och föde.
Cum inhibitione et clausulis apostolorum dag anno 1530.

Relator dominus Magnus Göye, magister curie.

Register paa alle Landene 1523—1533, 368 v. Danska Rigsarkivet.

9.

Carolvs diuina fauente clementia Romanorum
imperator augustissimus etc.

Honorabiles sincere dilecti. Mittimus in presentiarum ad istius regni et status ordines venerabilem Georgium episcopum Brixinensem, principem nostrum deuotum, dilectum ac nobilem, fidelem, nobis dilectum Carolum, dominum de Bredam, militem ordinis nostri aurei velleris, consiliarios et oratores nostros, eis-que in mandatis dedimus, vt vobis seorsim quoque nonnulla non modo vestrum, verum etiam totius regni commodum, pacem et tranquillitatem concernentia nostro nomine exponant ac inter alia mentem nostram circa matrimonium inter illustres principes Fridericum, comitem Palatinum Rheni, Bauariæ ducem, consanguineum et affinem nostrum charissimum, ac Dorotheam, serenissimi domini Christierni, Daciæ, Norwegiæ, Swetiæ regis etc., filiam primogenitam, neptem nostram charissimam, nostra auctoritate et opera contractum, necnon predicti illustris ducis Friderici in regem vestrum electionem declarent, quemadmodum ab eisdem principe, consiliarijs et oratoribus nostris aut altero eorum latius intelligetis. Hortamur vos studiose, vt eisdem oratoribus nostris, eorum alteri, in his, quæ verbis nostris referent, indubiam fidem adhibere vosque ita gerere velitis, prout pro vestro erga publicam pacem et tranquillitatem studio et officio uos facturos omnino confidimus, et in eo nobis rem plurimum gratam omni beneuolentia et gratiam erga uos cognoscendam facietis. Datum in ciuitate nostra Barcinona die x^o mensis aprilis anno d:nj mdxxxv imperij nostri xv et regnorum nostrorum xx.

Carolus.

Ad mandatum Cæsareæ et catholicæ maiestatis proprium

V:t Held.

J. F. Bernburger.

Papper med Carl V:s sekret. — Å baksidan: Honorabilibus sincere nobis dilectis N. burgimagistris et consulibus ciuitatis Landscrone. Landskrona rådhusarkiv.

10.

Jeg Torbern Biille, forstander tiill Boosziie closther, kiendiis och gör wiitterliigtt for alle mett thette mitt obne breff, att ieg haffuer solltt, skiött oc affhentt oc mett thette mitt obne breff

sellier, skiöder och affhender fra meg oc mine arffwingge och indtiill högborne försthe koniing Christiann Frederickszen, min allernadesthe herre, och hans nadis arffwingge, ephtherkomere, koninger y Danmarck, for sivff hundrede marck danske peninge, szom nu wdj riigedt giulle och geffwe erre, en mind gaard och grund liigendis wdj Landskronne paa Westhre gade nest westhen wor frove closther och paa szamme gaard och sted, nu slotthedt funderett er, huilcken gaard ieg siellff kiöbthe aff Prestheö closther, att nydde, brugge oc beholle mett szin leng oc bredt, szom hand nu forffvnden er, tiill ewerliigge eye eij[e] skullendis, och kiendis ieg meg eller mine arffwingge ingen dell eller retthiighet tiill for:ne gaardt ephther thenne dag, men haffwer anamitt och oppeboritt siwff hvndrede marck for szame gard ephther min egen wiilliig och szamtöcke. Tij beplecther ieg meg och mine arffwingge att frij, hemle oc tiillstaa koning Chriistian Ffredericksen och hans nadis ephtherkomer, koninger y Danmarck, for:ne gaard for hwer mands tiill tall, szom paa szame gaard talle kand mett rette wdj noger made. Item skede thed sziig szaa, thed gud forbiwde, att for:ne gaard bleffwe nogen thiid koniing Chriistian eller hans nadis ephtherkomer affwonden mett nogen retthergang wdj nogen maade, ta beplecther ieg meg eller mine arffwingge igen att giiffwe koning Chriistian eller hans nadis ephtherkomere, koninger j Danmarck, szaa goedt en gaard ther wdj byen aff renthe oc leyliighet eller och siwff hwndrede marck danske peninge, lige som ieg szelff for for:ne gard anammitt haffwer, inden szex wgger, ther nest ephther komendis worder, oc hans node oc ephtherkomer, koninger wdj Danmarck, her wdj skadislösth att holle. Tiill iidermere wiidnesbiird oc bedre bewiiszniing henger ieg mitt jdtzegle nedenthette mitt obne breff, kierliiggen tiilbendis thiisze ephtherschriiffne gode mendt att beszegle mett meg, som er her Eske Biille tiill Swanholm, rigens hoffmesther, Jehan Ffriis tiill Hesleager, canceler, och miin kiere broder her Claus Biille tiill Allene. Giiffuitt och schriffuitt paa Eriicksholm torsdagen nest epter pindis dag anno mdxlix^o.

Perg. med 4 hängande sigill. Danska Rigsarkivet.

11.

Breff som hospitallett vdj Lanndzkronne fisch, datum Haffnie sancti Jacobi apostoli dag anno etc. 1553.

Vij Christiann etc. giöre alle witterliggt, att effterthij nogenn thiidt siidenn forledenn haffue ladett tage nogenn aff wortt

almynnelig hospitals gaarde och iorde vdj wor kiöbsted Lanndz-kronne och wnderlagtt wortt slott ther sammestetz, sammeledis ladett nogett ther aff vdlagtt the Ennggelholms borgere for theris gaarde och iorde, the miste vdj for:ne Enggellholm, och belöeber segh vdj penndinge till aarlige skyldt lxxxviiiij marc vj penndinge, tha haffue wij ther emodt aff wor synnderligh gunst och naade wntt och tilladett och nu mett thette vortt obne breff wunde och tillade, att forskreffne wortt almyndelige hospital vdj Lanndzkronne maa och skall heer effter aarligenn lade vpebere aff wor och kronnens aarlige renntte, som wij haffue aff Ennggelholms bye, lxxxviiiij marc dansche och vj penndninge. Thij bede wij och byude wor lennsmannndt, thenn som nu er eller heer effter kommenndis worder, som haffuer forskreffuene Ennggelholms bye aff oss och kronenn vdj befallingh, att j aarligen till goede reede vbehindrett lader for:ne hospitals vdj Lanndzkronne fölge lxxxviiiij marc dansche och vj penndninge aff samme Ennggelholms aarlige renntte, ey tillstedennndis forskreffuene hospitall paa samme renntte att ske nogenn hiinder eller forfanngh vdj nogenn maade. Ladenndis thett inngennlunde. Datum vt supra.

Dominus rex manu propria subscripsit.

Register over alle Lande 1553—1558, 484 v. Danska Rigsarkivet.

Lauritz Weibull.

Simris' kyrka.

Mellan Simrishamn och den forna staden Tomarp, i en bygd rik på minnen från gångna tider, reser sig Simris' åldriga kyrka. Den är ganska stor och dess mäktiga torn anlades troligen till skydd mot fiendtliga angrepp. Hvad tidens tand skonat, skall nu menniskohand förstöra, sedan församlingen fått tillstånd att ändra och utvidga den gamla byggnaden.

Med anledning häraf gjorde förf. ett besök på platsen i fjol vår. Den knappt tillmätta tiden medgaf ej några noggranna undersökningar eller mätningar, men det var ej svårt att konstatera, att byggnadens grundplan är i sitt slag synnerligen intressant.

Kyrkans omgifningsmurar äro uppförda af tuktad, i hörn och omfattningar finhuggen kalksten och rundt omkring löper en skråkantig sockel. Samma enkla profil finna vi å vederlagen till triumfbågen och till den öppning, som förbinder torn med långhus. Kyrkan består af ett bredt vesttorn, långhus, kor och rundsluten absid, alla från samma tid. Mot medeltidens slut har ett vapenhus tillkommit åt söder och korshvalf af tegel inbyggt, två i långhus och ett i kor. Det märkligaste är emellertid sjelfva tornet, som otvifvelaktigt varit ett s. k. tvillingtorn. Sådana finnas, såsom bekant, både i Danmark och Skåne (Vä oeh Färlöf), men det för Simris egenomliga är, att de sinsemellan förbundna tornhälfterna haft en åtta-sidig grundplan. Detta framträder numera endast å nedre partiet af norra tornhalfvan och i norra delen af södra. Men vid närmare undersökning af den del af sockeln, som ännu ligger kvar å södra sidan af tornet, befanns det, att denna var mera ojemnt sammanfogad liksom sjelfva tornmuren och inneslöt två, ursprungligen för hörn tillhuggna sockelstenar. Detta förhållande visar, att grundplanen

ursprungligen varit symmetrisk för båda halfvorna, fastän den södra blifvit ändrad och utflyttad. Ändringen synes ha förorsakats af en förstörelse, som måste drabbat tornet redan under en tidig period, och det är troligt, att uppgången till detta först derefter förlagts till östra, yttre sidan genom södra muren, som då ansenligt förtjockats, ty på insidan af denna synas delar af omfattningen till en dörr, som väl ursprungligen ledt in till torntrappan. Närmare undersökningar omöjliggjordes, enär vapenhuset sluter sig tätt till tornets östra sida. Tornets nedre våning täckes af ett stort tunnhalv i midten och tvenne mindre vid sidorna, det förra med vederlag i vester och öster, de senare i norr och söder och skiljda åt af kraftiga, på pilastrar hvilande rundbågar. De äro ej sammanbyggda med tornmurarne och ha antagligen delvis ombyggets efter ofvannämnda förstörelse.

Mellan långhus och kor fanns förr en stor rundbågig öppning. Denna blef troligtvis vid samma tidpunkt igenmurad, för att stärka långhusets försvagade vestmur, och bland de stenar, som härtill användts, märkas tvenne långa hällar, af hvilka den ena ännu visar hälften af en skulpterad mansfigur, antagligen bilden af en prelat, och den andra, som ligger längre in, resterna af en korsliknande inristning. Den förra kan möjligen ha tjänstgjort som karmsten, men troligare är väl, att båda äro grafstenar, som, för att rädda vestmuren, blifvit insatta i bågöppningen. Numera är en dörr upptruten i vester (något spår af en ursprunglig öppning här kunde i alla fall ej upptäckas), som leder in till den afstängda nedre våningen. Denna användes praktiskt nog som upplagsplats för kol och ved och hyser derjemte en jernbeslagen romansk dörr, som antagligen tillhört södra hufvudingången.

Att ombyggnaden sträckt sig till någon betydligare del af skeppets vestra gafvelmur är knappt troligt. Andra våningen har, liksom i Vä m. fl. skånska kyrkor, utgjort ett slags kapell och är därför på östra väggens midt försedd med en rundsluten och rundbetäckt nisch emellan tvenne af midtkolonner tvådelade ljusöppningar. Visserligen har det inre af nischen ombyggets, men detta kan mycket väl ha skett i samband med hvalfslagningen. Den öfre delen af tornet har förlorat hvarje spår af sitt ursprungliga utseende och täckes nu af ett sadeltak med rösten i norr och söder.

Sjelfva kyrkan är ganska stor med höga, af väldiga stenblock hopfogade murar. Af ingångarne äro två igensatta, liksom de ursprungliga fönstren, den tredje, som har tresprångiga anlagsmurar, reliefprydt tympanon och rätvinklig, af en enkel skråkant krönt omfattning utåt, användes ännu, fast dess prydliga yttre döljes af det sedermera tillbyggda vapenhuset.

I dessa dagar, då förstöringsraseriet mot våra kyrkliga minnesmärken pågår som bäst, har församlingen, enligt k. mjt:s nådiga beslut, erhållit tillåtelse att förändra denna intressanta kyrka.

Beslutets förhistoria är följande.

År 1898 fastställde k. mjt ritningar till en ny kyrka i Simris och tillstånd lemnades att riva den gamla. K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien skulle emellertid höras och dess utsände tjänsteman hemställde, om församlingen ville bibehålla kyrkan oförändrad eller åtminstone antaga ett förslag till ändring af densamma, med fasthållande af dess ursprungliga utseende så mycket som möjligt. Församlingen befanns villig till detta senare och Öfverintendentsembetet uppgjorde tvenne olika förslag. Det första, som tillstyrktes af Akademien, innehöll i hufvudsak, att ett tvärskepp skulle tillbyggas långhuset, det andra, att norra väggen skulle utflyttas och en betydlig utvidgning ega rum åt detta håll. Men församlingen ville ha en kyrka, der inga skymmande hvalf eller pelare kunde hindra åhörarne att se predikanten och yrkade därför, att båda långväggarna skulle utflyttas, fastän den ursprungliga grundplanen då skulle gå alldeles förlorad och det ståtliga templet få denna typ af missions- eller methodistsal, som numera allmänt toges till förebild vid våra kyrkliga restaurationer.

För att rädda den gamla byggnaden och så mycket som möjligt foga sig efter församlingens önskan, framlade arkitekten Wählin ett annat förslag till restaurering. Enligt detta skulle kyrkan erhålla platt trätak, som väl utgjort dess ursprungliga betäckning och tvenne breda tvärramar tillbyggas, flattäckta äfven dessa, så att inga hvalf eller pelare här skulle störa andakten. De gamla fönstren skulle om möjligt upptagas liksom dörröppningarne och det vanprydande vapenhuset nedrivras, så att portalen blefve fri. Bågen mellan torn och långhus skulle åter öppnas och det hela behandlas så pietetsfullt som möjligt.

Men intet hjälpte. Trots Akademiens protester fastställdes den 19 Januari 1901 ett af Öfverintendentsembetet uppgjort alternativ III enligt hvilket långhusets båda väggar skulle utflyttas, såsom församlingen önskade.

Det är visserligen sannt, att i allmänhet hvar och en eger rätt att med sin egendom så förfara, som honom för godt synes, men önskvärdt vore, att staten stundom trädde skyddande emellan, åtminstone då det gäller offentliga byggnader. Desslikes att Antiquitets-Akademien finge något mer att säga gentemot Öfverintendentsembetet, som antagligen känner vår kyrkliga medeltidsarkitektur för litet, för

att kunna tillräckligt intressera sig för denna. Eller att presterskapet, som närmast har vården om församlingens angelägenheter, ville skydda det gamla, i st. f. att skatta åt den förvända smak, som i slättens mjuka skönhet inblandar banala gotiska dussinkyrkor. Ty dessa växa upp som ogräs i spåren af grusade romanska tempel, som gladde sinnet, då man på afstånd såg deras hvitmenade, åldriga murar med enkla linier teckna sig mot de hägnande trädens grönska eller sökte det skyddande lugnet under hvalf, som lyssnat till kärlekens ord från årtusendets början. De gäfvö för intet den fläkt af andakt, som de nyas grannlåt bortjagar.

O. Rydbeck.

Underrättelser.

Maj 1901.

— *Eva Wigström* †. Författarinnan, fru Eva Wigström (Ave) afled i början af innevarande år. Hon var född i Råga Hörstad 1832 och tillhörde en gammal skånsk bondesläkt. Begåfning, studier och intresse förde henne att blifva det skånska folkklivets skildrare framför andra af hennes samtida. De döende allmogetraditionerna på den skånska bygden samlades af henne med outröttligt nit under de snart sagdt otaliga vandringar, som hon särskildt i yngre år företog från ort till ort. Hon förstod folket och folket henne. Och så kunde år 1870 hennes »Taflor ur skånska folkklivet» utkomma. De Skånska landskapens historiska förening utgaf 1880 hennes »Skånska visor, sagor och sägner»; därefter följde 1880—1882 »Folkdiktning», 1884 »Sagor och äfventyr, upptecknade i Skåne», 1899—1900 »Från herresäten och bondgårdar. Sägner och berättelser.» En sund, kärnfrisk natur och ett godt lynne — fäderneärfda och för skåningen karakteristiska — återspeglades i allt hvad hon skref.

— *Sven Söderberg* †. Plötsligen, utan föregående sjukdom, afled i Lund den 24 april d. å. föreståndaren för Lunds universitets historiska museum och myntkabinett, professor Sven Söderberg. Född i Lund 1849, student därstädes 1870, hade han efter aflagda prof 1879 utnämnts till docent i nordisk språk- och fornforskning; universitetets historiska samlingar hade han förestått sedan 1888 och i december 1900 erhållit professors namn, heder och värdighet. Kort därefter kallades han till ledamot af Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademien.

Med Sven Söderberg bortgick en trägen och oegennyttig forskare i vetenskapens tjänst. Med stilla glädje omfattade han de ämnen han gjorde till sina, och denna glädje, som han sjelf fann i arbetet, fortplantade sig äfven till andra. Hans vetenskapliga produktion blef väl ej så stor som man kunnat vänta, men bär en pregel af gedigenhet. Hans mest betydande arbeten äro: »Ölands runinskrifter», »Forngutnisk ljudlära» och »Om djuornamentiken under folkvandringstiden».

Lunds universitets historiska museum liksom dess myntkabinett har af Söderberg till största delen nyordnats. Öfver begge dessa samlingar har han upplagt nya förteckningar.

I De Skånska landskapens historiska förening var Söderberg under någon tid biträdande sekreterare.

Det sista arbete, som flöt ur hans penna, behandlade de arkeologiska undersökningar han utförde i Falsterbo 1899—1900 och läses här ofvan. Döden beröfvade honom glädjen att se det i dess helhet färdigtryckt.

— Såväl i sista häftet af Hans Hildebrands »Sveriges medeltid» som i Hjalmar Öhmans afhandling »Medeltidens korstolar i Tyskland, Skandinavien och Finland» äro Lunds domkyrkas korstolar beskrifna och afbildade. De hänföras i det sistnämnda arbetet till slutet af 1300-talet, men utan tvifvel riktigare af Hildebrand till förra delen af det femtonde århundradet. Troligt synes vara, att d. tillkommit under ärkebiskop Peder Lycke Billes tid (1418—1436)

— Förslag till restaurering af Västra Tomarps kyrka har af K. M:t faststälts. En äldre öppning i korabsidens fond skall ånyo upptagas och det väl bibehållna korshvalfvet öfver koret nedbrytas — bådadera tvärt emot Vitterhets-, Historie- och Antiquitetsakademins yrkande.

— Nöbbelöfs gamla, af huggen sandsten uppförda kyrka har 1900 rifvits. En modern tornprydd dussinsbyggnad af tegel har trädt i stället.

— Af det för Skånelands historia så betydande arbetet: »Reperitorium diplomaticum regni Danici mediævalis: Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen» har tredje bandets andra häfte, omfattande tiden 1420—1437, utkommit. Då verket icke är afsedt att upptaga breffven efter 1450, torde det med nästa häfte komma att föreligga färdigt.

— Professor Kristian Erslev har utgifvit andra delen af sin »Danmarks Historie under Dronning Margrethe og Erik af Pommern» under titeln: »Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning.» Af särskildt intresse för Skånelands historia är den liffulla skildringen af köpstadsväsendet och handeln under Eriks tid och framställningen af den betydande roll, som ärkebiskop Hans Laxmand spelade vid tiden för konungens afsättning.

— Någon stort anlagd dansk allmän stadshistoria har hitintills icke funnits, och för Skånelands vidkommande saknas, såsom bekant, äfven tillfredsställande monografier öfver de enskilda städerna. I ett betydande arbete: »Dansk Købstadsstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV», utgifvet 1900, har doktor M. Mackeprang sökt afhjelpa den förstnämnda bristen så till vida, att han däri gifvit en

framställning af den kommunala administrationens historia intill 1619. Hufvudvikten är lagd på skildringen af förhållandena vid slutet af det sextonde och början af det sjuttonde århundradet. Undersökningen omfattar allt land i det medeltida Danmark och berör i väsentlig mån de skånska städerna. Såsom naturligt spelar därvid Malmö en hufvudroll, och dess i rikedom enastående, väl bevarade arkiv har af författaren begagnats. Man kan emellertid med skäl beklaga, att det icke skett så fullständigt som det varit önskvärdt.

— Af Lunds ärkestifts urkundsbok, utgifven af Lauritz Weibull, har tredje bandets första häfte, omfattande tiden 1421—1443, utkommit. Det afses, att i detta verk inrymma icke blott alla de medeltida handlingar, som belysa de kyrkliga institutionernas öden, utan äfven alla sådana, som ega intresse för enskilda andliges historia. Af tidigare utgifna diplom komma dock för tiden före 1351 endast de viktigare att inflyta i sin helhet; de öfriga lemnas i registform. Handlingarnes flertal härrör från riksarkiven i Stockholm och Köpenhamn samt det päfliga arkivet i Vatikanen. Arbetet är beräknadt att utkomma i fem band under en tidrymd af omkring sju år. Det utgör en afdelning af urkundsverket: *Monumenta Scaniae historica*.

— Af »Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold» är ett nytt band, omfattande tiden 1576—1579, utkommet. I detta intressanta verk, som redigeras af arkivarien L. Laursen, meddelas, såsom bekant, i modern, förkortad form alla i det danska kansliets kopieböcker införda bref. En mycket betydande del af dessa rör Skånelands historia. De äro för sista delens vidkommande hemtade ur de s. k. Skånske Tegnelse och Skånske Registre.

— Öfverste N. P. Jensen har i slutet af 1900 utgifvit ett stort krigshistoriskt verk: »Den Skaanske Krig 1675—1679.» Det grundar sig helt och hållet på arkivaliskt material. Dess betydelse ligger framför allt i skildringen af kriget till lands. För dettas utgång skjuter författaren skulden öfver på Kristian V och krigssekreteraren Herman Meijer, men rentvår flere af generalerna. Arbetet är icke utan brister. Det är emellertid den första stora rent vetenskapliga skildring af det skånska kriget.

— Ungefär samtidigt med utgifvandet af öfverste Jensens verk har docenten Arthur Stille i första häftet af *Historisk tidskrift för 1901* gifvit en kortfattad populärt hållen skildring af »Fälttågen i Skåne 1676—1679.»

Innehåll:

<i>Sven Söderberg, Undersökningar i Falsterbo</i>	s. 49.
<i>Lauritz Weibull, Till Landskrona äldre historia</i>	» 86.
<i>Otto Rydbeck, Simris' kyrka</i>	» 106.
Underrättelser	» 110.
